
KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

26. évfolyam 4. szám

2017. április

Tartalom

Fehér Miklós: Üzenet	3
Arapovics Mária – Fehér Miklós: A Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás EFOP-1.3.1-15-2016-00001 projekt ismertetője	6
Csobán László – Farkas Fruzsina – Szöllősi Gréta: Közösségépítés a könyvtárbuszon	10
Bedekovity Zóra: Szépkorúak könyvtári ellátása a Paksi Pákolitz István Városi Könyvtárban	23
Paraginé Tóth Edina: EGYÜTT. KERESD – MUTASD – ISMERD FEL Múltidézés Zákányszéken	31
Elina Lehtonen: Koilliskeskus – kerületi jóléti központ mindenkinek	38
Béres Judit – Nagy Andor –Tóth Máté: Közösségépítés a könyvtárban – jó gyakorlatok	42

From the contents

László Csobán – Fruzsina Farkas – Gréta Szöllősi: Community development in the bibliobus

Zóra Bedekovity: Library services for elderly in the Pákolitz István City Library in Paks

Elina Lehtonen: Koilliskeskus – an areal welfare centre for everyone

Cikkeink szerzői

Arapovics Mária, a Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás EFOP-1.3.1-15-2016-00001 projekt szakmai vezetője, ELTE TáTK adjunktus; *Bedekovity Zóra,* a paksi Pákolitz István Városi Könyvtár igazgatója; *Béres Judit,* az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtári Intézet munkatársa, a 3K főszerkesztője, PTE KPVK adjunktus; *Csobán László,* a Csorba Győző Könyvtár Baranya Megyei Hálózati Osztályának szakreferense; *Farkas Fruzsina,* a Csorba Győző Könyvtár Csipkefa Gyermekkönyvtárának könyvtárosa; *Fehér Miklós,* a Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás EFOP-1.3.1-15-2016-00001 projekt szakmai vezetője, Országos Széchényi Könyvtár; *Elina Lehtonen,* a tamperei Koilliskeskus könyvtárosa (Finnország); *Nagy Andor,* a Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás EFOP-1.3.1-15-2016-00001 projekt Marketing és kommunikációs csoport munkatársa, Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtári Intézet; *Paraginé Tóth Edina,* a Zákányszéki Művelődési Ház és Könyvtár vezetője; *Szöllősi Gréta,* a Csorba Győző Könyvtár Baranya Megyei Hálózati Osztályának vezetője; *Tóth Máté,* a Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás EFOP-1.3.1-15-2016-00001 projekt Kutató-fejlesztő csoport vezetője, Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtári Intézet osztályvezetője

Szerkesztőbizottság:

Bánkeszi Lajosné (elnök)

Bartos Éva, Borostyániné Rákóczi Mária, Dancs Szabolcs,
Fülöp Attiláné, Venyigéné Makrányi Margit

Szerkeszti:

Béres Judit

**A szerkesztésben közreműködtek az Országos Széchényi Könyvtár munkatársai,
a Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás
EFOP-1.3.1-15-2016-00001 azonosító számú projekt
könyvtári szakterület szakmai megvalósítói stábjából:**

Fehér Miklós, Sági Ilona, Tóth Máté

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest I., Budavári Palota F épület; Telefon: 224-3791; E-mail: 3k@oszk.hu;
Internet: www.ki.oszk.hu/3k

Közreadja: a Könyvtári Intézet

Felelős kiadó: **Bánkeszi Lajosné,** a Könyvtári Intézet címzetes igazgatója

Technikai szerkesztő: **Nagy László**

Borítóterv: **Gerő Éva**

Nyomta a NALORS Grafikai Nyomda, Vác

Felelős vezető: **Szabó Gábor**

Terjedelem: 8,25 A/5 kiadói ív

Lapunk megjelenését támogatta az

Emberi Erőforrások Minisztériuma

Nemzeti Kulturális Alap



Nemzeti Kulturális Alap

Terjeszti a Könyvtári Intézet

Előfizetési díj 1 évre 4800 Ft. Egy szám ára 400 Ft.

HU-ISSN 1216-6804

Fehér Miklós: Üzenet

Rendhagyó 3K-számot tart a kezében, kedves Olvasó!

Ennek a számnak a közreadása mérföldkövet jelenthet a települések közösségvezérelt életének, ebben a könyvtáros szerepének a kialakításában. De ezen túl mérföldkövet a kultúra közösségi erőforrásként történő hasznosulásában, a települési könyvtár közösségen belüli új szerepének meghatározásában, ennek a szerepnek a láttatásában, a könyvtár, a múzeum, valamint a közművelődés kapcsolatrendszerének új, egymás létét tápláló, valós együttműködésben megjelenő értelmezésében.

Úgy érezzük, úgy látjuk ugyanis, hogy a Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás EFOP-1.3.1-15-2016-00001 projekt olyan célok megvalósításával foglalkozik, melyek elérése paradigmaváltást idéz elő a település közgyűjteményi – közművelődési közösségi tereinek működésében, de ettől tágabb dimenzióban, magában a közösség életében is. A változás azzal jár, hogy a helyi kultúra megsokszorozza hatását a helyi társadalomra. Ez a hatás érdemben átalakul, megerősödik. A kultúra a paradigmaváltás révén az adott közösségben az „ünnepnapok pántlikája” szerepből a mindennapok teremtő közegévé válik.

El kell hinnünk, hogy a kultúra talaj, biztos alap, sőt jövedelem, valós gazdagság, a kultúra maga a jövő. Hiányában minden elvész, jelenlétében a beteg fa is meggyógyul, és újra termőre fordul.

A kultúra a mindennapi élethez, a napi gondok megoldásához is nélkülözhetetlen. Ahogy megoldjuk, megéljük mindennapjainkat, ahogy átítatjuk magunkat saját kultúránkkal, ahogy a kicsiszolódott és szokásokban, hagyományokban megtestesülő, értékekben megjelenő, tiszteletet kérő és kapó közösségi létezését felvállaljuk, úgy leszünk egyszerre egészségesebbek, gazdagabbak, biztosabbak minden területen. A közösséghez tartozás a XXI. század „csodafegyvere”. A közösségekért folyik ma a legnagyobb „harc”. Minél nagyobb közösséget birtokol ma valaki, minél nagyobb közösségre tud aktív hatást kifejteni, annál hatalmasabb, annál veszedelmesebb. A karok kinyúlnak világrészeken át. A virtuális közösségek befolyásolási képessége ma már új fenyegetést jelent. Hiszen bárki feldob valamit a „hálóra” és ezrek, milliók reagálnak, pánik törhet ki, dezinformáció terjedhet, egymást fertőzhetjük meg azt gondolva, hogy éppen védekezünk a fertőzés ellen.

A közösségekért folyó küzdelem negatív hatásainak kivédésére egyetlen hathatós eszköz létezik, s ez nem más, mint a helyi társadalom közösségvezérelt működésének kialakítása. Ahol az információk biztos forrásból érkeznek, ahol a rendet valós, kicsiszolt és megőrzött, már kipróbált szabályok tartják fenn, ahol az érték érték, a bővli bővli marad. A helyi közösség képes arra, hogy a helyi kultúra révén védfalat építsen ki közössége tagjainak megóvására. A személyiségi, családi, tágabb közösségi, társadalmi határok kiépítése, majd fenntartása, megtartása az életért való küzdelem természetes velejárója. Aki lemond saját határainak megvédéséről vagy egyáltalán ki sem épít határokat, az a jövőjéről mond le.

Eljött az ideje az átgondolt változásnak. A változás bázisa pedig maga a közösség. Nem az egyének akarata, hanem a közösség természetes önmeghatározása viheti előre a „dolgokat”. Ez adhat erőt, muníciót a jelen és a jövő megéléséhez. Ha a közösség „egyenvezérelt”, akkor fennáll a veszély az autokrata működés kialakulására. Ha a közösség és benne az egyének a helyi kultúrát tekintik a működés bázisának, akkor jó úton járunk. A kultúra ugyanis valós közösségi erő. A kultúrának, mint ahogy a közösségnek is, múltja van. S ez a múlt olyan termőtalajt képez, amibe már bátran vethetünk, amiből a jövő biztosan kinő.

A fentiek alapján szembesülnünk kell azzal, hogy a vidékfejlesztés kizárólag közösségvezérelt elven, a kultúrára mint bázisra épülő működéssel tud létrehozni fenntartható életformát a vidéki kisvárosokban, falvakban. Márpedig a fenntarthatóság elérésénél nagyobb kihívás ma nincs a vidék Magyarországa előtt. Fogya a népesség, nagy az elvándorlás, egyre magasabb az átlagéletkor. A korfánk felül terebélyes, törzse alig van, gyökerei el-sorvadnak. A szegénység, az etnikai elkülönülés ma már nem személyhez kötődik, hanem egyre inkább földrajzi kategória, hatalmas térségeket hasítva ki az ország testéből.

Szükség van erős, fenntartható és jövőt építő megoldásokra, öngyógyító módszerekre és lehetőségek bemutatására.

Könyvtárat, múzeumot, közművelődési színteret sokféleképpen lehet működtetni. Ha a könyvtár nem más, mint könyvkölcsönző, ha a múzeum nem más, mint néhány vitrin, benne különböző tárgyakkal, a közművelődési színtér pedig alkalmi rendezvényekre felfűtött nagyterem, akkor visszatértünk a 90-es évekbe. A múltban járunk, hiába írunk 2017-et. Mert ugyan látjuk az asztalon a számítógépet, az állványon a projektort, a mobiltelefon is ott lapul a zsebekben, de ettől még a kulturális intézményeink nem lépnek át a jelenbe. Továbbra is a múlt tehetetlen, mozdulni nem képes életét élik.

A ma könyvtára – együttműködve a kultúra közösségi tereivel és közgyűjteményi, közművelődési megjelenési formáival – sokkal többre hivatott. A településen lévő kulturális intézmény (vagy legyen akár egy integrált intézményrendszer) jól szervezett gyűjteményt és távolról is elérhető szolgáltatásokat nyújt a település lakosságának, s ezzel hiteles ösztönzője és bázisa lehet a valós közösségeknek. A könyvtár a helyi társadalom tudásközpontja. Integráló szerepe megkerülhetetlen, hiszen a rögzített tudások gyűjtőjeként, mint egy hatalmas központi pályaudvar szolgálja ki a település információs hálózatát. A könyvtár lüktető szív, a múzeum a szem, a közművelődés a tüdő. Egyik sem működhet a másik nélkül, és egyik sem képes arra, hogy a másik feladatát önmaga ellássa. A szívnek az áramoltatás, a szemnek a látás és a megőrzés, a tüdőnek a friss és éltető oxigénhez való csatolás a feladata. Első lépésként tehát ki kell mondanunk azokat a téziseket, hogy valamilyen szinten mindhárom szakterületnek jelen kell lennie a település, a településrészes életében, és bármely szakterület eredménye eredmény a másik két szakterület számára is. Hátránya hátrány a másik két szakterület számára is.

A fenti két tézisből könnyen levezethető, hogy nincs semmi értelme a szakterületi rivalizálásnak, féltékenységeknek, háttérbe szorításnak, erőforrás irigységnek vagy egy integrált intézményen belül valamely terület visszaszorításának.

A három szakterület ugyanis együtt adja a talajt, a bázist, a kulturális alapokat.

Hogy hogyan?

Ez a külszám erről (is) szól. A Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás EFOP-1.3.1-15-2016-00001 projektet mutatja be.

A különszám projektismertető, de nemcsak az, hanem egyben a projekt szellemiségéhez, küldetéséhez köthető jó példák láttatója is. A különszám nem kevesebbet, mint a jövőt vetíti elénk. Aggodalmaink elhagyásáról és lehetőségeink számbavételéről, a jó példákról szól. A könyvtár hatalmas, mással nem pótolható szerepéről abban a partnerségben, amit a múzeumokkal és a közművelődési intézményekkel együtt valósít meg.

Végezetül egy rövid Mikszáth-idézetet ajánlok a tisztelt Olvasó figyelmébe. Teszem ezt azért, hogy e példán láthatóvá váljék, a kultúra, az irodalom egyszerre nyelv, olyan szavakkal, amelyek elvesznének, ha nem olvassánk őket, de egyszerre tudomány is. Az idézett pár sorban jelen van a vegytan és a pszichológia is. A kultúra nem holmi értéktelen, rangsor alájáró való csecsebecse, a kultúra mindenek felett álló csodálatos valami, aminek sajátos hazai íze, illata és mély, tudományt meghaladó, lélekig érő bölcsessége van.

„A regényírók többnyire úgy építik fel a meséjüket, hogy az ilyen messalliance nagy konfliktusokra vezet. Ne tessék nekik hinni – tisztelt olvasó – az arany feloldódik a sósavban és a salétromsavban, az ezüst a salétromsavban, a főrangú kötelék pedig feloldódik a szerelemben – de nagyon melegnek kell lennie.” (Mikszáth Kálmán: A demokraták)



A Cselekvő közösségek projekt módszertanokat fejlesztő szakértői munkacsoportjainak

2. szakmai műhelynapja. 2017.03.06., Országos Széchényi Könyvtár

Az első sorban balról jobbra:

Veres Gábor (docens, Eszterházy Károly Egyetem), Bereczki Ibolya (ágazati feladatokért felelős főigazgató-helyettes, Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ), Nagy Magdolna (megbízott igazgató, Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ), Vereseg Ilona (a Közösségfejlesztők Egyesületének tiszteletbeli elnöke), Arapovics Mária (projekt szakmai vezető, Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ), Febér Miklós (projekt szakmai vezető, Országos Széchényi Könyvtár), Bognár Noémi (projektmunkatárs, Országos Széchényi Könyvtár)

Fotó: Karasz Lajos, OSZK

Arapovics Mária – Fehér Miklós:

A Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás EFOP-1.3.1-15-2016-00001 projekt ismertetője

Az Emberi Erőforrás Fejlesztési Operatív Programból (EFOP) támogatott kiemelt projekt 2016. szeptember 16-án kezdte meg működését. A záró dátum 2019. szeptember 15. Azaz a projekt három év időtartamú.

Az Emberi Erőforrás Fejlesztési Operatív Program 1. prioritásán belül az 1.3. intézkedés témája a társadalmi együttélés erősítése, melynek fő célja az előítéletesség és hátrányos megkülönböztetés elleni fellépés, valamint a társadalmi és közösségi szerepvállalás ösztönzése, a romák aktív társadalmi szerepvállalásának erősítése, a fiatal felnőttek és idősebb generációk társadalmi integrációjának elősegítése.

A Cselekvő közösségek projekt fő célja a településeken, településrészekben élők társadalmi összetartozásának és cselekvőképességének erősítése a kulturális intézmények együttműködésével.

A projektet három szakterületet képviselő, egyben módszertani vezető szerepet betöltő intézményekből álló konzorcium valósítja meg, melynek vezetője a Szabadtéri Néprajzi Múzeum Múzeumi Oktatási és Módszertani Központja, tagjai pedig az NMI Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft. és az Országos Széchényi Könyvtár.

A konzorcium a projektben végzett tevékenységével

- hozzájárul a társadalmi aktivitás növeléséhez,
- a fejlesztésbe bevont településeken a közösségi szerepvállalás erősödéséhez,
- a települések önkormányzatai, kulturális intézményei és lakosai közötti kapcsolatok erősítéséhez,
- az együttműködés kultúrájának magasabb szintre emeléséhez.

A cél elérése érdekében a konzorcium

- közösségfejlesztési módszertanokat dolgoz ki, vezet be,
- szakemberek, döntéshozók továbbképzését biztosítja, érzékenyít,
- a kulturális intézmények közösségfejlesztés területén történő szakmai-módszertani támogatásával intézményközi együttműködések elő,
- országos mentorhálózatot alakít ki és működtet.

A projekt tervezését megelőző kutatások rámutattak, hogy alacsony szintű a lakosság társadalmi tevékenységben való részvétele. Saját, illetve mások élethelyzeteinek megoldására az egyének és a vállalkozások jellemzően saját, egyéni megoldásokat keresnek az összefogás és közös cselekvés helyett. Jelen kiemelt projekt a kulturális intézmények speciális eszközeivel és módszertanával ezt a helyzetet, azaz a társadalmi együttműködés alacsony szintjét kívánja kezelni.

A projekt akkor eredményes, ha

- javítja a társadalmi együttélést,
- erősíti a hátrányos helyzetűek és veszélyeztetett társadalmi csoportok, romák és fogyatékkal élő személyek aktív társadalmi szerepvállalását,
- visszaszorítja a hátrányos megkülönböztetést,
- segíti a helyi közösségek és a hátrányos helyzetűek, romák civil szerveződéseinek fejlődését,
- támogatja egymás elfogadását és a társadalmon belüli párbeszéd erősödését,
- ösztönzi az önkéntes tevékenység kiszélesítését, a szolidáris, cselekvőképes helyi közösségek kialakulását, önfenntartó erejének növelését,
- építi a helyi közösségek közös vagy éppen eltérő múltjára, azok tanulságaira,
- szakmódszertanával és 72 fős mentorhálózatával segít 360 települést vagy településrészt, 360 közösséget,
- 420 kulturális szakember képzése valósul meg,
- megvalósul 54 hazai kulturális intézmény társadalmiasítása.

A projekt teljes költségvetése 3 milliárd forint, mely a fejlesztések mellett tartalmazza a 72 fős mentorhálózat bérét, és tartalmaz közös költségelemeket (pl. közös marketing) és tartalmaz a konzorciumi tagokra, a feladatok elvégzése arányában dedikált forrást. A könyvtári szakterület számára dedikált forrás 285.128.518 Ft.

A projektnek a Terület- és Településfejlesztési Operatív Programban (TOP) társprojektjei vannak, ezek a TOP-5.3.1-16 „A helyi identitás és kohézió erősítése” és a TOP-6.9.2-16 „A helyi identitás és kohézió erősítése”. Ugyanis a Cselekvő közösségek projekt küldetése elsősorban a közösségfejlesztés módszertani megalapozása (ide értve a fejlesztésben részt vevő személyek szakmai felkészítését, a képzést, az oktatást, az érzékenyítést, a településen jelen lévő kulturális intézményrendszer társadalmiasítását, a társadalom figyelmének felhívását a településen szinte láthatatlanul működő közösségekre). Míg a TOP-os társprojekteknél a települések pályázhatnak saját településük közösségfejlesztési céljainak megvalósítását biztosító tevékenységekre azzal a megkötéssel, hogy nekik együtt kell működniük a Cselekvő közösségek projekttel, alkalmazniuk kell a projekt keretében kidolgozott módszertanokat, részt kell venniük a projekt keretében kidolgozott és akkreditált képzéseken.

A Cselekvő közösségek projekt célcsoportjai:

- a közösségfejlesztési folyamatokat elindító, a TOP-os felhívásra támogatási kérelmet benyújtó, illetve támogatott önkormányzatok, civil, egyházi és egyéb szervezetek, intézmények és azok munkatársai,
- a kulturális intézmények és munkatársai,
- a társadalmiasított működés szempontjából a projektbe bevont intézmények munkatársai,
- a kapcsolódó képzéseken részt vevő személyek,

- a mentorhálózatban tevékenykedő közösségfejlesztő mentorok,
- azon települések, településrészek lakosai és közösségei, ahol
 - = a TOP nyertes projektek megvalósulnak,
 - = a társadalmiasítottan működő kulturális intézmények kulturális szolgáltatást nyújtanak,
 - = azon intézmények, melyek munkatársai a képzéseken részt vesznek.

A projekt költségvetéséből támogatható tevékenységek:

- közösségfejlesztési, közösségi tervezési módszertanok, gyakorlatok bemutatása
- önkéntességi módszertanok, gyakorlatok bemutatása
- a társadalmiasított intézményi működés módszertanának kidolgozása
- szakmai műhelyek működtetése
- módszertani kiadványok szerkesztése és megjelentetése
- módszertani wiki kialakítása, feltöltése, közreadása
- országos mentorhálózat felállítása, működtetése
- a mentori munka támogatása, szupervízió
- a kulturális intézmények kiválasztási szempontrendszerének kidolgozása
- mintaprojektek kialakítása
- közösségi folyamatokat generáló játékos alkalmazások kialakítása (gamification)
- tapasztalatcsere alkalmak, lehetőségek szervezése
- társadalmiasításra történő felkészítés, érzékenyítés
- kutatás-fejlesztés, folyamatkövetés
- képzés, kompetenciafejlesztés
- online vezetői információs és monitoring rendszer kialakítása
- kommunikáció, disszemináció

Hol tartunk fél évvel a projekt indítását követően?

Megvalósult 61 kulturális közösségfejlesztő mentor kiválasztása és felkészítése (120 óra, bontakásos, akkreditált képzés keretében). A mentorhálózat 18 megyében kiépült. A mentorok és az irodák a www.cselekvokozossegek.hu oldalról elérhetőek lesznek.

A Cselekvő közösségek projekt keretében szakértők, szakmai szervezetek képviselői, egyetemi oktatók bevonásával az alábbi szakmai módszertanokat dolgoztuk ki:

- Fogalomtár a közösségfejlesztő, közművelődési, múzeumi és könyvtári közösségi munkához;
- Közösségfejlesztés módszertani útmutató;
- Közösségfejlesztői folyamatok mérés-értékelési rendszere;
- Kulturális intézményi önkéntesség módszertana;
- Kulturális intézmények társadalmiasított működésének modellje;
- A mélyszegénység enyhítése, esélyegyenlőségi módszertani segédlete;
- Mentorálás minőségirányítási rendszere.

A modellekhez kapcsolódóan a múzeumok, könyvtárak és közművelődési intézmények közösségi jó gyakorlatainak gyűjtésére is sor került, a bemutatása folyamatban van. A módszertani útmutatók a projekt honlapjának tudástárából elérhetőek.

A projekt követhetősége megvalósult:

Honlapon:

- <http://mokk.skanzen.hu/cselekvokozossegek2016.html>

- www.cselekvokozossegek.hu

Facebookon:

- <https://www.facebook.com/cselekvokozossegek/>
- <https://www.facebook.com/kozossegek hete>

Hírcsatornán:

- a Civil Rádió csütörtöki Reggeli című műsora

Nyomtatott sajtóban (2017. évi megjelenések):

- Könyv Könyvtár Könyvtáros című folyóirat
- Könyvtári Figyelő című folyóirat
- Múzeumi Iránytű sorozat
- SZÍN folyóirat különszáma
- Cselekvő közösségek módszertani kiadványai

Elektronikus elérhetőség:

- e-tananyagok: <http://elearning.mokk.skanzen.hu/course/>
- tematikus wiki (várható beüzemelésére 2017 őszén kerül sor)

A Közösségek Hete

A Cselekvő közösségek projekt kiemelt tematikus rendezvénysorozata, mely a projekt mindhárom évében megrendezésre kerül, ebben az évben 2017. május 8–14. között valósul meg.

A Közösségek Hete új, országos, hagyományteremtő rendezvény, melyet a Szabadtéri Néprajzi Múzeum, a NMI Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft. és az Országos Széchényi Könyvtár konzorciuma indít a Cselekvő közösségek projekt keretében.

A Közösségek Hete központi gondolata a közösségi kezdeményezés, a társadalmi együttműködés, az aktív szerepvállalás, a nyitott, befogadó társadalom eszményének népszerűsítése. Intézmény, civil szervezet és közösség egyaránt csatlakozhat a rendezvénysorozathoz. Kulturális, muzeális és könyvtári intézmények, az azokban működő vagy hozzájuk köthető baráti, amatőr művészeti, alkotó-, olvasó- és egyéb körök, továbbá hagyományörző csoportok, egyházi közösségek, civil és jótékonyági szervezetek, sportklubok, egyéb közösségek, formális szervezetek és informális közösségek programjaival lehet csatlakozni. Az intézmények szakmai és közönségprogramot egyaránt szervezhetnek a hét bármely napjára. A szakmai programok célja, hogy az intézményben dolgozók új-fajta szemléletet, módszereket, jó gyakorlatokat ismerjenek meg. A közönségprogramok ugyanakkor az intézményekhez kapcsolódó közösségek számára nyújtanak lehetőséget, hogy megismerjék egymás tevékenységét, s bemutatkozzanak a településen élőknek.

A rendezvény támogatására intenzív médiakampány indul, amely népszerűsíti a Közösségek Hete gondolatát, a csatlakozott intézmények programjait, eseményeit. A rendezvénysorozat Facebook oldala: <https://www.facebook.com/kozossegek hete>

A programok megvalósításához inspiráló ötletekként ajánlja a szervező csapat a szakmai közösségek bemutatkozását, a „Kiváló közösségépítő” cím létrehozását, flash mob szervezését, „A kultúra csarnokai” nyílt nap szervezését, helytörténeti séta szervezését, vagy például a települési ünnepek bemutatását.

A Cselekvő közösségek projekt 2019 szeptemberében zárul, de a három intézmény ezt követően is biztosítja az eredmények fenntartását.

Közösségépítés a könyvtárbuszon

Baranya megye az ország legdélebbi megyéje, jellemzően aprófalvas településszerkezetű, 301 községből áll, az 500 fő alatti települések száma 209, ezek közül 98 településen 200 főnél is kevesebben élnek.¹ A könyvtárbuszos szolgáltatásban részesülő falvakban (58 település) mindenhol 1500 fő alatti a lakosság szám, de csupán 26%-ában laknak 500 főnél többen. A 2015-ben kiadott KSZR-ajánlás szerint az 500 lakos alatti településeken könyvtárbuszos szolgáltatás ajánlott, így a megye ellátásában fontos szerepet tölt be a jelenlegi két jármű.²

A könyvtárbuszok nem csak a könyvtári szolgáltatások és a könyvtári rendszer egészéhez való hozzáférés szempontjából nélkülözhetetlenek, de egyes települések életében jelentőségteljes szerepet töltenek be. A Baranya megyei könyvtárbuszokon kívül jelenleg még egy hasonló, informatikai eszközökkel felszerelt, modern bibliobusz szolgáltatást a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei nyírségi bokortanyákon.³

Baranya megye 301 települése közül a 105/2015. (IV. 23.) kormányrendelet alapján 174 település kedvezményezett, amiből 160 társadalmi, gazdasági és infrastrukturális szempontból kedvezményezett és 105 jelentős munkanélküliséggel sújtott. A települések besorolása a társadalmi és demográfiai, lakás- és életkörülmények, a helyi gazdaság és munkaerőpiaci, valamint infrastrukturális és környezeti mutatók, illetve a munkanélküliségi ráta alapján történik.⁴ A megye településeinek 57%-a komoly problémákkal küzd a mindennapokban.

A könyvtárbuszok nagyrészt ezeken a hátrányos helyzetű településeken nyújtanak könyvtári szolgáltatást: az ellátott 58 település közül összesen 37 kedvezményezett; 35 társadalmi-gazdasági és infrastrukturális szempontból kedvezményezett és 25 település jelentős munkanélküliséggel sújtott.

Lényeges, hogy ezeken a településeken egymást segítő csoportok alakuljanak ki, létrejöjjön egy támogató, befogadó közösség, akár a könyvtárbuszon, de a szolgáltatási időn kívül is. A könyvtárbusz szerepe ezeknek a közösségeknek a létrehozásában, megerősítésében rejlik, méghozzá azért, hogy teret ad a különböző korosztályoknak, a családoknak és a speciális igényekkel rendelkezőknek is.

A könyvtárbusz célcsoportjainak meghatározása nem feltétlenül életkorok szerint, sokkal inkább a különböző életszakaszok függvényében került megállapításra.

Előzmények – Az első könyvtárbusz

Az első pécsi könyvtárbusz 2010. december 6-án kezdte meg működését 27 települést ellátva, majd 2011-ben a kör kibővült még egy településsel, így 28 kiszolgálandó településre járt a könyvtárbusz közel három évig. 2014 áprilisától újabb két település kapcsolódott be az első busz menetrendjébe, így mostanra 29 települést lát el a jármű.

A könyvtárbuszon 4 000 dokumentum található, ebbe beletartoznak a hagyományos papíralapú dokumentumok, az elektronikus dokumentumok, hangoskönyvek, DVD-k, CD-k és folyóiratok. A könyvtárbusz jelenleg 30 db folyóiratot biztosít helyben olvasásra.

Az állomány részét képezi a nemzetiségi, idegen nyelvű irodalom, gyermek és ifjúsági ismeretterjesztő és szépirodalom, valamint a felnőtt szak- és szépirodalom. A könyvtárbuszon ugyan csak 4 000 dokumentum érhető el, viszont a Baranyai Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer (BKSZR) állományán kívül a Csorba Győző Könyvtár valamennyi dokumentuma is az olvasók rendelkezésére áll, így ha igény jelentkezik egy dokumentumra, azt a következő szolgálati alkalomkor, két hét múlva már kézbe is veheti az olvasó.

Ezen kívül lehetőség van az Országos Dokumentumellátó Rendszeren (ODR) keresztül bármely ODR-tagkönyvtár állományából, vagy akár külföldi könyvtárak állományából könyvtárközi kölcsönzés keretein belül könyveket igényelni.

A gépjármű műholdas parabolaantenna segítségével biztosítja az internetszolgáltatást a betérő olvasóknak. A könyvtárbusz jelenlegi felszereléseibe tartozik a dokumentumokon kívül két darab felhasználói és egy könyvtárosi laptop, DVD-lejátszó, 5.1-es hangfal, projektor, valamint multifunkcionális nyomtató és szkennelő is. A járművön mozgássérült lift található, ezzel biztosítva a mozgássérültek számára az akadálymentes feljutást. Ezen kívül a számítógépeken a vakok és gyengén látók számára kifejlesztett felolvasó program érhető el. Az idősebb olvasók számára lehetőség nyílik nagyító használatára, valamint öregbetűs könyvek igénylésére is.

A második könyvtárbusz

A Csorba Győző Könyvtár 2013 nyarán újabb sikeres TIOP pályázatot adott be és nyert el a második könyvtárbusz beszerzésére. A második pécsi bibliobusz átadására 2014. március 27-én került sor, amely április 3-án meg is kezdhette a szolgáltatást 29 településen.

A második könyvtárbuszon 2 000 dokumentum áll az olvasók rendelkezésére. Az állomány összetétele megegyezik az első könyvtárbusz állományával, a nemzetiségi, idegen nyelvű irodalom, a gyermek és ifjúsági irodalom, a felnőtt szak- és szépirodalom szintén megtalálható a kínálatban. Felszereltségében is hasonló, ugyanúgy megközelíthető mozgásukban korlátozottak számára, műholdas parabola antennával felszerelt, négy darab felhasználói és egy könyvtárosi PC, multifunkciós nyomtató, 5.1-es hangfalrendszer és projektor is található rajta.

A szolgáltatás mind az 58 településen ugyanolyan rendszerességgel történik. Egy településre egy hónapban két különböző időpontban jut el a könyvtárbusz, egy nap három vagy négy településen szolgáltat, és minden alkalommal másfél órát tölt az adott településen, a kijelölt megállóhelyen.

Minden szolgáltató helyen egy ún. kontaktszemély segíti a könyvtáros munkáját, ő az, akihez kéréssel, kérdéssel fordulhat az olvasó, akkor, ha a busz épp nincs a településen; illetve segít a könyvtár által biztosított rendezvény megszervezésében és lebonyolításában. A könyvtárbusz megállóhelyein egy kihelyezett tábla nyújt tájékoztatást a következő szolgáltatási alkalomról és időpontjáról, a kontaktszemély nevééről, elérhetőségéről.

A könyvtárbuszok feldíszítéséről a könyvtárosok mellett a gyerekek gondoskodnak, hiszen a foglalkozásokon készített rajzok, alkotások kikerülnek a buszok falára, parafatáblájára. A szolgáltatások ideje alatt készített fényképek is a falakat díszítik, hozzájárulva ezzel a buszok belső, vidám hangulatához.

Gyerekek a könyvtárbuszon

A könyvtárbuszszal ellátott településeken nagy számban élnek hátrányos helyzetű és halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek. A régió a második veszélyeztetettségi szintet éri el, ami azt jelenti, hogy a halmozottan hátrányos helyzetű tanulók aránya meghaladja a 30%-ot. A települések nagysága és a veszélyeztetettek aránya között negatív a korreláció, tehát a Baranya megyei aprófalvakban a hátrányos helyzet kialakulásának veszélye igen nagy.⁵

A megye településein így kiemelt figyelmet kell fordítani a gyermekek könyvtári ellátására, hogy a későbbiekben lehetőségük legyen kitörni jelenlegi helyzetükből. A korai gyermekkorban történő olvasás, és az azt előkészítő tevékenységek, mint például a felolvasás, a mesélés, az éneklés, a játék a betűkkel és a szavakkal, mind szoros kapcsolatban van a gyerekek későbbi iskolai teljesítményével.⁶

A legfiatalabb korosztály

Baranya megye 301 települése közül kevesebb mint felében, 110-ben működik óvoda, összesen 188 feladatellátási helyen. Számos község önkormányzata a kötelező feladatát intézményfenntartó társulásban való részvétellel látja el. Az óvodába járó gyerekek száma 11 911 fő. A megyében az ellátott óvodások 21%-a hátrányos helyzetű gyermek. A könyvtárbuszszal ellátott települések közül 10 helyen működik óvoda.⁷

Hogyan segíthet ezen a célcsoporton a könyvtárbusz?

A könyvtáros szakma egyik alapvető feladata az olvasóvá nevelés. Ebben partner lehet a nagyszülő, óvónő vagy bárki, aki ezt a küldetést magáénak érzi. A legnagyobb szerepe azonban a szülőknek van abban, hogy a gyerekek biztos alapokkal kezdhessenek neki az iskolának. Az olvasóvá nevelés tehát nem az iskolában kezdődik, így egészen kicsi kortól kezdve a fentebb említett módon tudatosan és rendszeresen foglalkozni kell a feladattal.⁸

A nagyszülők szerepe is lényeges, hiszen ők azok a személyek, akik gyakorta jelen vannak a gyerekek életében, és sokat tehetnek hozzá a szülő nevelő munkájához. Több ide-

jük van, mint a szülőknél és számos mondókát, dalt ismernek. A könyvtáros abban tudja segíteni őket, hogy a megfelelő dokumentumokat válasszák ki a gyerekek számára.⁹

A 0–6 éves korig tartó életszakaszban érintkeznek először a gyerekek a könyvekkel, meghatározó az első könyvvel való találkozás, a könyvtáros szerepe pedig az, hogy olyan könyvet tudjon ajánlani, ami az adott életkori sajátosságnak megfelel. A könyvtárbuszon tematizálva találhatók meg a legkisebb olvasóknak szánt dokumentumok, így a leporellók, mondókák, verses és mesekönyvek, ezek között böngészve a szülők könnyen kiválaszthatják az esti, lefekvéshez szánt olvasmányt.

A kikapcsolódáshoz szükséges könyvek mellett a szülők, nagyszülők, pedagógusok rendelkezésére áll a korosztályt érintő szakirodalom is.

Az ingyenes beiratkozás, a széles kínálat és a maximálisan kölcsönözhető 10, két gyermek esetén 20 darab dokumentum a családoknak jelentős anyagi megtakarítást jelent, hiszen nem kell könyvesboltban megvásárolniuk a könyveket, többségüknek nem is állna módjában megvenni azokat.

Példák a könyvtárbuszról

A könyvtárbuszon dolgozók egyes településeken szoros kapcsolatot alakítottak ki az óvónőkkel és óvodavezetőkkel, hiszen a buszba nemcsak szülővel érkehetnek a gyermekek, hanem óvodás csoporttal is.

Több településen gyakorlattá vált, hogy az óvónők megkeresik a megyei könyvtárat, hogy kisebb-nagyobb csoportokkal látogatást tegyenek a könyvtárbuszon. Ezekon az alkalmakon lehetőség nyílik a bibliobusz bemutatására, a gyerekek megtanulhatják, hogy mit és hogyan tudnak keresni, mit kell tenniük, ha szeretnének beiratkozni a könyvtárba. Ez jó lehetőség a gyermekek információs műveltségének gyarapítására, könyvtárhasználatuk ösztönzésére. Arra is van példa, hogy a gyerekek közül néhányan lelkesen mesélik a társaiknak, hogy ők már régóta használják a könyvtárbuszt, mi több, ismerik a könyvtárost is. Ezek a gyerekek már otthonosan mozognak a buszban, és büszkén kalauzolják társaikat a könyvek között, mesélik korábbi élményeiket egy-egy buszon megtartott foglalkozásról.

Előfordult, hogy a szomszédos településen dolgozó óvónő kereste fel a könyvtárbuszt, hogy kézműves foglalkozásokhoz szükséges könyveket vigyen, később pedig többször is visszatért, hogy új mesekönyveket válogasson a gyerekeknek.

Egy, a buszba betérő nagymama azzal a problémával érkezett, hogy a 4 éves unokája sokat beszél, de nem lehet érteni belőle semmit. Olyan könyvvel távozott, amiben kifejtik ennek a jelenségnek az okát, s megoldásokat is ajánlanak a fejlesztéshez. Később ez a könyv és a benne rejlő információk eljutottak a településen élő faluközösségen belül több családhoz is.

Az általános iskolás korosztály és a középiskolások

Baranya megyében 26 692 tanuló vesz részt általános iskolai oktatásban, melyet 142 köznevelési intézmény lát el. A megye 91 településén található általános iskola, a könyvtárbuszszal ellátott települések közül pedig 7 helyen működik. A hátrányos helyzetű álta-

lános iskolások aránya 35,8% a megyében. Legnagyobb mértékben a Sellyei járásban van jelen a probléma, ott 75,2% az arány.

A legtöbb Baranya megyei középfokú intézmény Pécssett található, illetve a nagyobb városokban. A kisebb településeken a hátrányos helyzetűek „második esély” iskolái működnek, felnőttképzéssel.

A megyében 96 feladatellátási helyen működik középfokú intézmény, az itt tanuló 16 228 középiskolás 42%-a (6 952 fő) jár gimnáziumba, a többi tanköteles középiskolás korú fiatal valamilyen szakképzésben vesz részt. A könyvtárbusszal ellátott települések közül egy helyen sem működik középiskola.¹⁰

Hogyan segíthet ezen a célcsoporton a könyvtárbusz?

A gyerekek fejlesztéséhez a pedagógus önmagában kevés, az iskolák támogató intézményeinek és azok szakembereinek, mint például a könyvtárosoknak is, elengedhetetlen a jelenléte a diákok életében. Szükség van arra a tudásra és eszközkészletre, amellyel a könyvtárak rendelkeznek.¹¹

Az intézményes tanulási formák mellett tehát egyre nagyobb jelentősége van a nem formális tanulási tereknek is, hiszen kifejezetten fontos, hogy a lemorzsolódással veszélyeztetett tanulók plusz segítséget kapjanak a felzárkózásban, a beilleszkedésben. Mivel az információs műveltség kiemelkedő szerepet játszik az egyén boldogulásában, különös figyelmet kell rá fordítani az oktatásban és az iskolán kívüli tanulásban is, nem csak a hátrányos helyzetű fiatalok esetében. A könyvtárbusz mint nem formális tanulási tér alkalmas az információs műveltség fejlesztésére is.¹²

A rendszeres olvasás és a magas szintű olvasási teljesítmény között összefüggés van. Azok a diákok, akik rendelkeznek olvasási tapasztalattal, tehát a kötelezőkön kívül is olvasnak változatos témákban, egyértelműen jobban olvasnak.¹³ A könyvtárbusznak tehát a változatos olvasnivaló biztosításának tekintetében is nagy szerepe van.

Példák a könyvtárbusról

A könyvtárbusz biztos pontot jelenthet a településeken élők számára. A legtöbb kisebb településen már bolt sincs, így fontos szerep jut azoknak a helyszíneknek, ahol az emberek találkozni tudnak egymással és segítséget kaphatnak. Főként a fiatalok körében fontos ez, akiknek rengeteg kérdésük van, próbálnak eligazodni a világban. Jól szemlélteti ezt a következő példa: egy pályaválasztás előtt álló 14 éves lány a könyvtárbuszon dolgozók véleményét kérte ki, hogy milyen típusú iskolába jelentkezzen, megbeszéltek a lehetőségeket, és együtt próbálták a lehető legjobbát kiválasztani.

Olyan is előfordult, hogy a könyvtáros a saját függvénytáblázatát, matematika tankönyvét ajándékozta egy középiskolásnak, mert a dokumentum a könyvtár állományában nem volt fellelhető.

2014-ben egy, a hátrányos helyzetű tanulók információs műveltségének fejlesztését célzó program valósult meg az egyes könyvtárbuszon. A kutatást végző személy fiatal használókat vont be a fejlesztőprogramba: *„A gyerekek, bár több esetben voltak elutasítóak a feladatokkal szemben, a foglalkozások nagy részében látványos fejlődést mutattak (...) Sok esetben láttam, hogy olyan gyermekek, akik szakadt ruhában, piszkosan és éhesen érkeznek a könyvtárbuszra,*

minden gond nélkül kezelik a számítógépet. A laptopok bekapcsolása, az internetes keresők használata, a játékok kezelése nem okozott nekik problémát, ám az olvasással, a feladatok értelmezésével, a megfelelő információk megtalálásával már komoly gondjaik adódtak.”¹⁴

Természetesen ez a fajta fejlesztés nem ért véget a program lezárultával, a buszon dolgozók rendszeresen foglalkoznak az említett kompetenciák erősítésével. Az információs műveltség mellett a digitális kompetenciák fejlesztése is megjelenik, pl. a minden évben megrendezésre kerülő Internet Fiesta keretein belül téma volt már többek között az adatvédelem, a biztonságos böngészés, a számítógépes vírusok is.

Mindezek mellett egyéb készségek, képességek fejlesztésére is folyamatosan irányulnak törekvések, ilyen volt a Baranya Megyei Esélyek Házával közösen szervezett Könyvtárbusz+ projekt is, amelynek részeként 2015. november 1. és 2016. június 30. között több mint 30 hátrányos helyzetű településen tapasztalhatták meg a buszokba betérő gyerekek és családjaik a közös tevékenység és alkotás örömét, valamint a kreatív és logikai játékok sokaságát.

A könyvtárbuszban a gyerekeknek akarva–akaratlanul el kell sajátítaniuk a társas viselkedési normákat, hiszen kis helyen kell minden gyerek és felnőtt kérését, igényét kielégíteni. Ilyenkor folyamatosan tapasztalják és tanulják a fegyelmezettség, figyelmesség és az illemtudó viselkedés „művészetét”.

Ilyen a számítógépek használatával kapcsolatos szabályok elsajátítása is: az idő szűkössége miatt a gyerekeknek türelmesen ki kell várniuk a sorukat a gépeknél. Ami eleinte nehézség volt, ma már rutinszerű, a gyerekek megtanulták, hogy az idejük lejártával kérdés nélkül át kell adniuk a helyüket társaiknak. A várakozás ideje alatt pedig lehetőség nyílik más dolgokat kipróbálni, hisz vannak kézműves foglalkozások és lehet válogatni a könyvek között is.

A könyvtárhelyiség használatát is el kell sajátítani, hiszen egy szűk, 16 m²-es területen tekintettel kell lenni egymásra, nem lehet hangoskodni, zavarni a másikat és a dulakodás, verekedés is tilos. Az alapvető kommunikációs normákat is meg kell tanítani: meghallgatjuk egymást, nem vágunk a másik szavába, nem szólunk közbe, ha a könyvtáros valakivel épp beszélget.

Fiatal felnőttek, főiskolások és egyetemisták

A Baranya megyében állandó lakóhellyel rendelkezők közül 2015-ben 6 281 fő vett részt felsőfokú képzésben. A felsőfokú képzések helyszíne szinte kizárólag Pécs, így a megyében élő fiatalok többsége kollégista vagy már beköltözött Pécsre, illetve rendszeresen ingázik.

Hogyan segíthet ezen a célcsoporton a könyvtárbusz?

A célcsoportok egészét tekintve a főiskolások, egyetemisták jelennek meg a legkisebb arányban a könyvtárbuszokon, így a közösségépítés ennél a korosztálynál tud érvényesülni a legkevésbé. Akik mégis, azok célzottan a tanulmányaikhoz keresnek irodalmat vagy kikapcsolódni vágnak.

A könyvtárbuszok állománya korlátozott számban tartalmaz speciális ismeretekhez szükséges szakirodalmat, nem is feladata ezek gyűjtése. Nagyobb eséllyel talál irodalmat

a buszon egy általános vagy középiskolás a Római Birodalomról vagy a második világháborúról, mint egy egyetemista a közgazdasági alapismeretekről. A felsőfokú tanulmányokhoz szükséges szakirodalom beszerzésére lehetőség van könyvtárközi kölcsönzésen keresztül.

A kistelepülésről beköltöző egyetemisták dokumentumigényeikkel elsősorban Pécssett jelentkeznek, hiszen a megyei és az egyetemi könyvtár, valamint tagintézményeik jól felszereltek, teljes mértékben alkalmasak arra, hogy kiszolgálják a szükségleteket. A kötelező olvasmányok „házhöz kérése” inkább csak kényelmi szempontokat szolgál.

Példák a könyvtárbuszról

A hallgatók konkrét olvasmánylistákkal érkeznek, illetve beadandó dolgozathoz vagy szakdolgozathoz kérnek segítséget, irodalomajánlást, dokumentumokat.

A munkaerőpiaci előírások, elvárások folyamatos változása miatt a már meglévő szak tudásukat felfrissíteni kívánó használók is megjelennek a könyvtárbuszokon.

Egy konkrét példa: egy 200 fős kistelepülésen korábban szociális gondozóként és ápolóként foglalkoztatott személy korábbi végzettsége az új előírásoknak már nem felelt meg, így ahhoz, hogy tovább foglalkoztassák, szüksége volt az OKJ-s vizsga letételére. Ehhez tudott hozzájárulni a könyvtárbusz azzal, hogy a megfelelő dokumentumokat eljuttatta az érintettnek.

Többször előfordul, hogy fiatal felnőttek 20–25 évesen iratkoznak be esti iskolába, hogy elvégezzék vagy befejezzék a középiskolát. Gyakran jönnek ilyenkor a könyvtárbuszba tankönyvekért, kötelező olvasmányokért.

A hosszabb-rövidebb idejű külföldi munkavállalás és a kivándorlási tendenciák megfigyelhetők a baranyai településeken is, emiatt nem egy esetben vált meg a település közössége egy értékes személytől. Elutazás előtt többször fordultak a könyvtárhoz, többnyire a fiatalok, nyelvtanulással kapcsolatos (pl. német nyelvű, vendéglátós szakmai szótár) dokumentumkérésekkel.

Felnőttek és családok a könyvtárbuszon

Baranya megyében a fiatal aktív korú és idősebb aktív korú lakosság, tehát a 15 és 65 év közöttiek száma 246 874 fő. A nemek megoszlása tekintetében a nők vannak jelen nagyobb arányban (férfiak: 121 676 fő, nők: 125 198 fő).¹⁵

A tendencia a könyvtári ellátásban is érződik: többségében nők járnak a könyvtárbuszba, a férfiak motiválása, illetve elérése a családi szerepvállalás miatt nehezebb. Egész családok ritkán érkeznek, az anya és gyermeke látogatása a jellemzőbb. Ennél a korcsoportnál megjelennek speciális csoportok is, mint például a munkanélküliek.

Hogyan segíthet ezen a célcsoporton a könyvtárbusz?

A felnőtt lakosság egy része igényli a közösséghez való tartozást, a törődést, a beszélgetést, ebben is partner a könyvtárbuszon dolgozó könyvtáros. A településeken kevés az aktív, kezdeményező szervezőerő, így szükség van külső segítségre a közösség létrehozásához, formálásához.

A könyvtárak, így a könyvtárbusz kapcsán is tágabban értelmezhető a közösségfejlesztés fogalma. Egyrésztől megjelenik a közösség tudatos fejlesztése, például a szociális funkciók felvállalásával vagy a rendezvények szervezésével, ugyanakkor a könyvtár találkozóhelyként is szolgál: akár spontán együttlétek vagy összejövetelek is szerveződhetnek, hiszen a könyvtár bárki számára nyitott.¹⁶

A kisgyermekes családok számára a könyvtárbuszon jelen vannak a gyermekneveléssel kapcsolatos szakirodalmak is.

Példák a könyvtárbusztól

Rendszerek a spontán kialakuló, hosszabb beszélgetések akkor, ha több felnőtt tartózkodik a könyvtárbuszbán, így a kölcsönzések mellett a legfontosabb aktualitások, helyi hírek is kitérőre kerülnek. Ilyenkor gyakran a könyvtárbusz személyzetét is bevonják a beszélgetésbe.

A falu közösségében aktívan szerepet vállaló édesanyák számos esetben kértek segítséget a településen megrendezendő ünnepek, foglalkozások lebonyolításához. Az egyik ilyen faluban a könyvtárbuszbba járó gyerekek szülei csapattá szerveződtek, hogy előadást szervezzenek a falu lakosságának a gyerekek közreműködésével.

A kisgyermekes szülők számtalanszor félretették könyveket azzal, hogy nemsokára jön értük egy ismerős, akinek ajánlották, s aki majd kikölcsönözné a könyvet. Nem egy esetben bővült ilyen módon a könyvtárbuszok olvasói bázisa.

Idősek a könyvtárbuszon

Baranyában a 65 éves és idősebb népesség aránya az állandó népességből 2016-ban megközelítőleg 19% (összehasonlításképpen: a 14 év alattiak aránya csak 13%).

Az idősebb korosztály egy része korábban is tagja volt a már évek óta megszűnt vagy inaktív települési könyvtárnak. Ők azok, akiknek korábban is volt valamilyen pozitív kötődésük a könyvekhez. Ezt a korosztályt jellemzően nehezebb elérni, ugyanakkor legalább annyira fontos törekedni a megszólításukra, mint a legfiatalabbak esetében, hisz a társas interakciónak egy olyan új színtere lehet a könyvtárbusz, ahol a könyvkölcsönzés mellett a lélekápolásnak is fontos szerepe van.

Hogyan segíthet ezen a célcsoporton a könyvtárbusz?

Az idősebb olvasóknál az olvasás nyújtotta szórakozás és a beszélgetés jelenik meg a fontossági sorrend elején. A könyvtárbusz egy olyan havi kétszeri, fix találkozási hely, ahol az időseknek közösségi élményben lehet részük, kiszakadhatnak az otthoni magányból.

Az otthonukhoz kötött, mozgásukban korlátozott idős embereknek általában családtagok vagy a könyvtárosok munkáját segítő kontaktszemélyek segítenek hához vinni a kívánt könyveket.

Példák a könyvtárbuszról

Jellemző hogy az idősebb korosztály nem egyedül, hanem például a szomszédokkal együtt érkezik a könyvtárba, ilyenkor megbeszélik az aznapi teendőket, és gazdát cserélnek az izgalmasnak gondolt könyvek. Az egyik könyvtárbuszal ellátott településen például hét nyugdíjas hölgy jár együtt a könyvtárbuszba, ha egyikük előbb végez a válogatással, a másik addig bújja a könyveket, amíg a többiek is sikeresen kiválasztják az olvasnivalójukat. Majd közösen, új olvasnivalókkal felvértezve elköszönnek.

Ennél a célcsoportnál figyelhető meg leginkább, hogy a könyveknek közösségteremtő szerepe is van. Nem ritka, hogy egy könyv azért kerül többszöri meghosszabbításra, mert azt az olvasó kölcsönadja valamelyik falubéli ismerősnek, aki aztán szintén továbbadja egy harmadiknak, aki végül ennek hatására beiratkozik a könyvtárbuszba. Egy településen a helyi bolt „második könyvtárként” funkcionál, az eladó a saját kölcsönzött könyveit adja kölcsön, és forgatja a településen élő, egyébként szintén aktív könyvtárgyak között.

Könyvtárosi segítséget főként a számítógépek használatában igényelnek, legyen szó online kommunikációról, közösségi oldalak használatáról vagy vásárlásról.

Munkanélküliek a könyvtárbuszon

Az országban jelentős különbségek vannak az életkialtások, megélhetési lehetőségek és a szolgáltatásokhoz való hozzáférés tekintetében. A települések földrajzi elhelyezkedése, központokhoz mért távolsága, illetve a központok megközelíthetősége határozza meg a lakosság munkalehetőségeit. Minél kisebb egy település, annál nagyobb a valószínűsége, hogy elszegényedett, rossz foglalkoztatási helyzetű társadalmi csoportok vannak jelen, és annál nagyobb a munkanélküliségi ráta. A települméret azonban nem az egyetlen hátráltató tényező, hiszen ezek a falvak fokozottan „hálózatfüggők”. Az ott élők foglalkoztatási és jövedelemszerzési esélyeit a gazdasági környezet és az abba történő „beágyazódás”, a helyben lévő munkahelyek mellett a közeli településeken lévők megközelíthetősége, a településeket összekötő hálózatok sűrűsége is meghatározza. Illetve a munkaerő képzettsége is nagy szerepet játszik ebben.¹⁷ A munkanélküliség pedig az egyik legnagyobb társadalmi, gazdasági és szociális probléma, ami magával hoz olyan nehézségeket, amelyek tovább növelik a leszakadást.

Ahogy korábban már szó volt róla, Baranya megye 301 települése közül jelenleg 174 kedvezményezett, melyek közül 105 település jelentős munkanélküliséggel sújtott. Ezen a helyeken a munkanélküliségi ráta meghaladja az országos átlag 1,75-szörösét. A könyvtárbuszal ellátott 58 település közül 37 kedvezményezett és 25 település jelentős munkanélküliséggel sújtott.¹⁸

Hogyan segíthet ezen a célcsoporton a könyvtárbusz?

A könyvtárak és a hátrányos helyzetű településekre járó könyvtárbuszok kiemelt szerepet vállalnak a hagyományos szolgáltatásokon túl a szociális hátrányok leküzdésében, segítséget nyújtanak azoknak a változó rétegeknek, csoportoknak, akik többnyire átmenetileg kerülnek kiszolgáltatott helyzetbe, például szegények, öregek, hajléktalanok, iskolázatlanok, kistélepüléseken élők, nagycsaládosok vagy munkanélküliek.

A könyvtárbuszok alkalmasak arra, hogy szolgáltatásaikkal segítsék a települések felzárkóztatását, versenyképességük javítását, a lakosság foglalkoztatottságának növelését és kulturális integrációját. A hátrányos helyzetű településeken kiemelt jelentősége van a könyvtári rendszer egészéhez való hozzáférésnek, és ebben az ellátás e formája az eddigi tapasztalatok alapján megfelelő segítséget tud nyújtani.

A könyvtárak problémaérzékenysége, befogadó, segítő, tájékoztató, információközvetítő tevékenysége például hatékony eszköz a munkanélküliség elleni küzdelemben. A könyvtár segítheti a személyes kapcsolatok kialakítását, növelheti az elhelyezkedési esélyeket és enyhítheti a kirekesztettség érzését azzal, hogy elfogadó környezetet biztosít.¹⁹ A könyvtárbusz ráadásul találkozóhelyként is szolgál, ahol az emberek egymással is megoszthatják a talált információkat, lehetőségeket. A munkanélküliséggel küzdők külső segítséget inkább a változtatáshoz igényelnek a felzárkóztatási programok, képzés, átképzés, továbbképzés tekintetében, de a helyzetüknek megfelelő speciális tartalmú információk és dokumentumok szolgáltatása is kiemelt jelentőségű.²⁰

Példák a könyvtárbuszról

A könyvtárbusz lehetőséget és segítséget biztosít azoknak, akiknek a munkakeresés és az elhelyezkedés nehézséget okoz. Számos példa mutatja ennek gyakorlati megvalósulását: egy középkorú, két gyermekes édesapa korábbi munkahelyének bezárása miatt álláskeresővé vált. Lehetősége nyílt önéletrajzának beküldésére, azonban nem volt tisztában ennek elkészítési módjával, így segítséget kért a könyvtárbusz könyvtárosától. Az olvasó összeszedte az évek alatt megszerzett szakmai tapasztalatáról a jegyzeteit, majd egy szolgáltatási napon közösen összeállították az önéletrajzát és a motivációs levelét. A történet sikerrel zárult, hisz az olvasót több helyre behívták interjúra, és végül el is tudott helyezkedni.

A könyvtárat aktívan látogató olvasó felesége vette igénybe a könyvtáros segítségét munkakereséshez. Korábban regisztrált egy álláskereső oldalra, ahol egy önismereti teszttel még inkább személyre szabott munkalehetőségeket kereshetett, ebben kérte a könyvtáros segítségét, azonban már az e-mail fiókba való belépés gondot okozott. A könyvtáros megoldotta ezt a problémát, majd közösen töltötték ki a kérdőívet.

Az említett konkrét esetek mellett mindennaposak a hasonló kérések: nyomtatványok kitöltése, hivatalos ügyintézés, online vásárlás, e-mail regisztráció, álláskereső portálon való regisztráció. Megfigyelhető, hogy egy sikeres ügyintézés után az olvasó később is bizalommal fordul a könyvtárhoz, ha segítségre van szüksége.

Közösségek a településeken és a könyvtárbuszokon

Az eredményesen működő közösség sikerességét több tényező is befolyásolja. Meghatározó a polgármester aktivitása és a képviselő-testület támogatása is. A lehetőségek adottsága nem jelent biztos garanciát a szolgáltatás működésére, ha érdektelenség övezi azt.

Ugyanennyire, vagy talán még hangsúlyosabb a helyi közösség támogatása, hiszen öltöböl rengeteg van, de ha nincs egy közösség, amely megvalósítja azokat, akkor nem működhetnek. Továbbá szükség van ehhez legalább egy olyan kulcsfigurára, aki a kezébe

veszi a kezdeményezéseket. A célok eléréséhez pedig elengedhetetlen egy közösségi hely, ahol mindezeket megvalósíthatják.

A legideálisabb helyzet, ha a kapcsolattartó egy személyben a helyi szervező erő is, hiszen pozitív befolyással bír a könyvtárbuszos szolgáltatásra. Ő az, aki az ismeretségeinek köszönhetően katalizátorként aktivizálni tudja a helyi közösséget. Több esetben is megfigyelhető volt, hogy negatív irányba mozdultak el a forgalmi adatok egy-egy aktív kontaktszemély cseréjét követően, sőt, nemcsak a könyvtárbuszos szolgáltatást érintette hátrányosan ez a változás, hanem a településen is megszűnt például az iskola utáni közös tanulószoba, játszóház. Drasztikusabb esetben a kulcsszereplő kiesésével a településen jelentős mértékben visszaesett a korábbi programokkal színesített kulturális élet, ami addig jellemző volt. A települési viszonyrendszerek, helyi konfliktusok mind befolyásolhatják a szolgáltatást, a könyvtárbuszon dolgozóknak azonban nincs ráhatásuk erre.

Azokon a baranyai településeken, ahová most könyvtárbusz jár, jellemzően nem volt könyvtár, vagy ha mégis, akkor többnyire régi, elavult állománnyal rendelkezett. Kevés helyen alakult ki igazi olvasás- vagy könyvkultúra. Egy 2011-es, a könyvtárbusz szolgáltatásait igénybe vevő, használói felmérésből kiderült, hogy a megkérdezett közel 100 fő (71 nő, 22 férfi) háromnegyede korábban sosem volt könyvtártag. Ebből adódóan a könyv sem olyan szerepet tölt be az emberek életében, mint amilyet kellene, illetve az olvasás se számít értékes időtöltésnek. A könyvtárbuszos szolgáltatás bevezetése óta javult a helyzet, állandó látogatói vannak a busznak, akik sok helyütt közösséget alkotnak.

Kitekintés, fejlődési lehetőségek

A hazai könyvtárbuszok jelenleg a KSZR keretein belül működnek, a KSZR-ajánlás értelmében pedig elsősorban az 500 fő alatti települések lakosainak könyvtári ellátását hivatottak kiszolgálni.

Az alábbiakban az I. Pécsi Könyvtárbusz-találkozón elhangzott előadások összegzésésként megjelent kiadványban szereplő nemzetközi példák segítségével mutatjuk be, hogy milyen lehetőségek rejlenek a könyvtárbuszokban.²¹

A több évtizedes múltra visszatekintő horvát és szlovén mozgókönyvtári ellátásban számos példát találunk arra, hogy a bibliobuszok milyen módokon járulnak hozzá a közoktatásban részt vevő diákok fejlesztéséhez. Több településen is kifejezetten az óvodák, iskolák mellett állnak meg a buszok, ahol mód van könyvtárhasználati órák megtartására és kölcsönzésre is.

Egy szintén szomszédos ország második legnépesebb városában, Grazban, a könyvtárbusz-szolgáltatás megtervezésekor két műszakban gondolkodtak a helyi könyvtárosok. Graz területén délelőtt a helyi általános iskolákat és gimnáziumokat keresik fel a könyvtárbuszok, míg a délutáni időszakban a peremkerületeken élőknek van módja a szolgáltatás igénybevételére.

A hollandiai Zeeland tartományban a Tartományi Bizottság kifejezett kérése volt, hogy a környező falvak iskoláit is látogassa a bibliobusz.

Portugáliában a nehezen megközelíthető falvak könyvtári ellátása keretén belül a könyvtáros az alapszintű dokumentumszolgáltatás mellett rendszeresen tart foglalkozásokat, felolvasásokat idősek otthonában.

Hazai példát is találunk arra, hogy az óvodákkal, iskolákkal, idősek otthonaival és más intézményekkel való együttműködés, illetve ezek közelében kialakított megállóhelyek mennyire hasznosak. A könyvtárosok és pedagógusok együttműködésével lehetőség van könyvtári órák megtartására is. Hasonló szolgáltatást nyújtott a ceglédi könyvtárbusz is.²²

Szolgáltatási időn kívül, plusz munkaerő és források bevonásával lehetőség lenne megszervezni különböző célcsoportok kis létszámú továbbképzését, könyvtárhasználati órák megtartását, így akár óvodák, iskolák, idősek otthona előtt is, népszerűsítve ezzel a könyvtárat, illetve aktiválva a passzív, nehezebben mozgósítható használókat.

A Csorba Győző Könyvtár szakmai kapcsolatot ápol Eszék városának megyei könyvtárával, a város pedig egyben Pécs testvérvárosa is. A könyvtárbuszok menetrendje jelenleg is tartalmaz három olyan települést, amely közvetlenül a határ közelében húzódik. A szolgáltatás kibővítésével, átszervezésével lehetőség volna a határokon túli magyarlakta települések könyvtári ellátására is.

Az említett példákából látható, hogy a könyvtárbuszok a szolgáltatásaikkal a lakosság egészét képesek megszólítani, és sokféleképpen hozzá tudnak járulni a településen élők életminőségének javításához, kezdve a szabadidő hasznos eltöltésétől, a munkavállalás első lépéseként értelmezhető önéletrajz megírásáig, ügyintézésig. A közösség azon tagjainak mindennapjait tudja megkönnyíteni a könyvtárbusz, akik nyitottak és befogadóak az újítások és a kultúra iránt.

Sok a teendő még az információs műveltség és a digitális kompetenciák fejlesztése területén. Jelenleg a használók, felnőttek és gyerekek között egyaránt alacsony az említett készségek szintje. Példaként említhető, hogy habár a legnagyobb közösségi oldalra a regisztrációs korhatár 13 év, alig van olyan alsós gyerek, aki ne lenne regisztrált használója a közösségi hálózatnak, a közösséghez való tartozás a legkisebbek körében is élő igény, viszont tudatos internethasználatról csak a legkritikább esetben beszélhetünk.

A XXI. századnak megfelelő, korszerű technikai berendezés, az igénybe vehető széles szolgáltatási kínálat önmagában még nem biztosíték a szolgáltatás sikerességére. Meghatározó szerepe van a könyvtárbuszban dolgozó személyzetnek abban, hogy meg tudja-e teremteni azt a légkört, ahova szívesen jár vissza a könyvek világával épp csak ismerkedő kisiskolás, a többgyermekes család vagy a kikapcsolódni vágyó idősebb olvasó.

Jegyzetek

1. Waffenschmidt Jánosné (szerk.): Magyarország közigazgatási helynévkönyve 2016. január 1. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal, 2016.
2. Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer: Ajánlás http://www.bacstudastar.hu/c/document_library/get_file?uuid=320b03eb-938b-4706-93a0-a91de5346e5a&groupId=10804 (Letöltés ideje: 2016.11.14.)
3. A Móricz Zsigmond Megyei Városi Könyvtár honlapja <http://www.mzsk.hu/konyvtarbusz/> (Letöltés ideje: 2016.11.08)
4. 105/2015. (IV. 23.) Korm. rendelet a kedvezményezett települések besorolásáról és a besorolás feltételrendszeréről http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1500105.KOR (Letöltés ideje: 2016.11.09.)

5. Szellő János (szerk.): Pályakezdő fiatalok munkaerő-piaci esélyei a Dél-dunántúli régióban 2025-ig: Kutatási zárótanulmány. Pécs: Pécsi Tudományegyetem FEEK, 2014. http://feek.pte.hu/data/2014/1216/653/Zarotanutmany_fiatalok-Vegso.pdf (Letöltés ideje: 2016.12.11.)
6. Péterfi Rita: Gyermekünk olvasás-szövegértési teljesítményéről. In: Már tudok olvasni? Tanulmányok az értő olvasásról. (Szerk. Gombos Péter – Kiss Gábor). Kaposvár. 2014. 9-17.p. <http://www.peterfrita.hu/index.php/publikaciok/2-uncategorised/57-gyermekunk-olvasas-szovegertesi-teljesitmenyerol> (Letöltés ideje: 2016.12.10.)
7. Berkéné Molnár Andrea et al.(szerk.): Baranya megye statisztikai évkönyve, 2014. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 2015.
8. Lásd erről bővebben a Csorba Győző Könyvtár Körbirodalom Gyermekkönyvtárának 2013-ban és 2014-ben kiadott (2015-ben a nagy érdeklődésre való tekintettel javított, bővített formában újrakidott), kisgyermekes szülők segítésére készített Olvasásra születtem! és Olvas nekem! című ismeretterjesztő, könyvajánló segédleteit (szerk. Béres Judit).
9. Péterfi Rita: Szülői értekezlet az olvasásról. = Könyv, könyvtár, könyvtáros, 2015. 4. sz. 32-37.p. <http://ki.oszk.hu/3k/2015/09/szuloi-ertekezlet-az-olvasasrol/> (Letöltés ideje: 2016.12.10.)
10. Központi Statisztikai Hivatal STADAT 6.2.5.1 A köznevelési intézmények feladat-ellátási helyeinek száma (2015) http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zoi009.html (Letöltés ideje: 2016.12.13.)
11. Péterfi Rita: Gyermekünk olvasás-szövegértési teljesítményéről. i.m.
12. Jávorika Brigitta: Az információs műveltség fejlesztése a könyvtárbuszon. = Könyv és nevelés, 2014. 16. évf. 3. sz. http://olvasas.opkm.hu/portal/felso_menusor/konyv_es_neveles/az_informacios_muveltség_fejlesztese_a_konyvtarbuszon (Letöltés ideje: 2016.11.09.)
13. Péterfi Rita: Gyermekünk olvasás-szövegértési teljesítményéről. i.m.
14. Jávorika Brigitta: Az információs műveltség fejlesztése a könyvtárbuszon. i.m.
15. Táblák (STADAT) - Évközi, területi adatok - Megyéenkénti adatok. 6.6.3. Baranya megye. https://www.ksh.hu/stadat_evkozi_6_6 (Letöltés ideje: 2016.12.13.)
16. Péterfi Rita – Tóth Máté – Vidra Szabó Ferenc: Kisvárosi könyvtárak szerepvállalásai. = Könyvtári Figyelő, 2008. 1.sz. 27-46.p. <http://ki.oszk.hu/kf/2010/10/kisvarosi-konyvtarak-szerepvallalasai/#more-602> (Letöltés ideje: 2016.12.10.)
17. Kovács Katalin: Területi, társadalmi hátrányok és beavatkozási politikák. In: Kovács Katalin – Váradim Monika Mária (szerk): Hátrányban, vidéken. Budapest: Argumentum Kiadó, 2013. 25-56 p. http://www.regscience.hu:8080/jspui/bitstream/11155/292/2/varadim_hatranynban_videken_2013.pdf (Letöltés ideje: 2016.11.25.)
18. 105/2015. (IV. 23.) Korm. rendelet a kedvezményezett települések besorolásáról és a besorolás feltételrendszeréről http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1500105.KOR (Letöltés ideje: 2016.11.09.)
19. Kövesháziné Muntyán Alexandra: Társadalmi hátrányban lévők könyvtári ellátása. = Könyvtári Figyelő, 2001. 11. (47). évf. 1. sz. 70-83. p.
20. Bartos Éva: Konceptió a hátrányos helyzetűek könyvtári ellátására.”A könyvtári terület stratégiai célkitűzései 2003-2007” dokumentum Felkészülés az Európai Unió csatlakozására című fejezetének altémája. = Könyv, könyvtár, könyvtáros, 2004. 13. évf. 8. sz. 10-21 p.
21. Katona Anikó (szerk.): Könyvtárbuszok európai utakon. Pécs: Csorba Győző Könyvtár, 2015. (A Baranya megyei KSZR kiadványai, 2.)
22. Varga Istvánné: A Ceglédi Városi Könyvtár Mozgókönyvtára 1984-2005. = Könyv, könyvtár, könyvtáros, 2005. 14. évf. 7. sz. 32-41. p. <http://epa.oszk.hu/01300/01367/00067/pdf/04konyvtarbusz.pdf> (Letöltés ideje: 2016.11.23.)

Bedekovity Zóra

Szépkorúak könyvtári ellátása a Paksi Pákolitz István Városi Könyvtárban

A Paksi Pákolitz István Városi Könyvtár Tolna megye második legnagyobb közkönyvtára. Olvasóit heti 5 napon, összesen 44 órán keresztül várja (vasárnap és hétfőn zárva tart).

A könyvtár székhelyén a 14 év feletti olvasók vehetik igénybe a szolgáltatásokat: kölcsönző, olvasóterem, folyóiratolvasó, médiatár és a helytörténeti gyűjtemény található itt. Továbbá lehetőség van számítógép- és internethasználatra, irodai szolgáltatások (fénymásolás, nyomtatás, szkennelés, laminálás stb.) igénybe vételére.

Az egykori zsinagóga közvetlen szomszédságában, különálló épületben van a gyermekkönyvtár. A 2012 szeptemberében átadott épület akadálymentesített, megfelel a 21. századi követelményeknek. A modern, letisztult környezet kellemes kapcsolódást jelent a családoknak, kisgyermekeknek. A gyermekkönyvtár rendszeres rendezvényei a baba-mama klubok, az óvodásoknak szervezett kakaó partyk és a kisiskolásoknak szóló olvassópályázatok.

Pakson a városi könyvtár mellett működik még egy közkönyvtár (a Csengey Dénes Kulturális Központ könyvtára), ahova csak felnőttek tudnak beiratkozni. Az ebben a városrészben élő iskoláskorúaknak is biztosítjuk a könyvtári ellátást. Ezt egy kettős funkciójú könyvtár fenntartásával oldotta meg az önkormányzat: a Paksi II. Rákóczi Ferenc Általános Iskola és a Paksi Pákolitz István Városi Könyvtár Iskolai és Gyermekkönyvtára (2014 tavaszától: Kínálgató Iskolai és Gyermekkönyvtár) szolgálja ki a lakótelepen élő gyermekeket és szülőket. Heti 5 napon 34 órát tart nyitva a fiókkönyvtár. Zárvatartása az iskolához igazodik (sajnos nincs külön bejárata), hétvégeként és iskolai tanítási szünetekben nem látogatható.

2013-ban a három szervezeti egységben összesen 4077 regisztrált olvasót számláltunk, közülük 2833 fő használja aktívan az intézményt. Dokumentumállományunk 87 314 db, ennek egy része elavult, feleslegesen terheli az állományt. Az idei év egyik kiemelt feladata a selejtezés végrehajtása lesz. Tavaly 37 774 személyes használat volt, a 214 rendezvényünkön 5831 fő vett részt.

Szépkorúak könyvtári ellátása

Az idősek könyvtári ellátása mindig is lényeges terület volt számomra.¹ A probléma általában nem kap kellően nagy hangsúlyt, holott a nyugdíjasok² életminőségét jelentősen lehetne javítani nekik szóló közösségi és kulturális programok szervezésével, a könyvtárhasználati, az olvasási és a szabadidős szokások megváltoztatásával (illetve befolyásolásával). Az előregedő társadalomban különösen fontos ez a feladat.

Írásom kiindulópontja az a hipotézis, hogy a Paksi Pákolitz István Városi Könyvtár sok mindent megtesz azért, hogy minél több nyugdíjast érjen el. Minőségi szolgáltatásokat nyújt, színvonalas rendezvényeket szervez, ennek ellenére az idősek részvétele továbbra is alacsony.

Ingyenes szolgáltatások

- helyben olvasás
- tájékoztatás és segítségnyújtás a célcsoportot érintő témákban (pl. Erzsébet-pályázat, számítógép- és internethasználat, email küldés stb.)
- segítségnyújtás számítógép- és internethasználatban
- rendezvények, közösségi programok (ismeretterjesztő előadások, író-olvasó találkozók, kiállítások)
- Otthon könyvtár

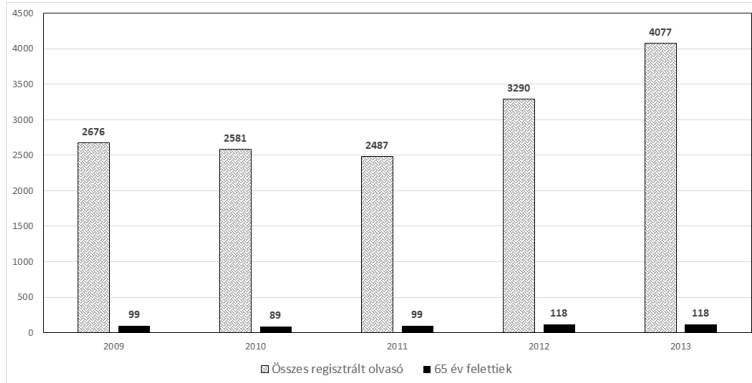
Azok számára, akik nem tudnak eljutni könyvtárunkba, házhoz szállítjuk a dokumentumokat. Az otthonukban betegágyhoz kötöttek, a mozgásukban akadályozottak, a nehezen mozgó idősek, a vakok és gyengénlátók vehetik igénybe. A szolgáltatás során igényelhető könyv vagy hangoskönyv kölcsönzése négy hétre, a videokazetta, CD, DVD kölcsönzése két hétre történik, illetve tájékoztatás kérhető adott témában. A szolgáltatás ingyenes, az Otthon könyvtár tagjai e-mailben, telefonon, megbízottan keresztül rendelhetik meg.

Beiratkozáshoz kötött (illetve térítéses) szolgáltatások

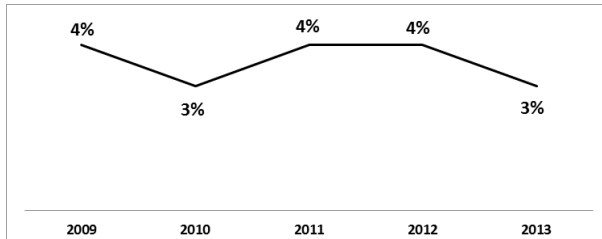
- kölcsönzés (könyv, CD, hangoskönyv, DVD, folyóirat)
- számítógép- és internethasználat
- könyvtárközi kölcsönzés
- irodai szolgáltatások

Statisztikai adatok

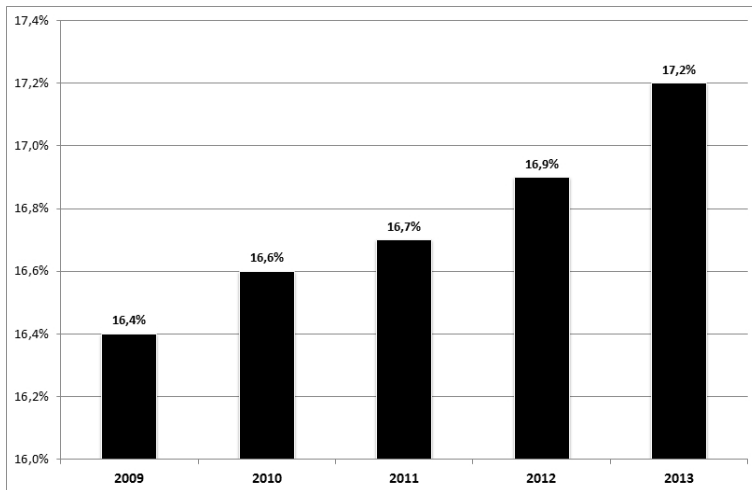
A 65 év feletti olvasók arányát a következő ábra mutatja. Jól látszik, hogy számuk nem változott jelentősen. A megelőző három évhez képest 2012-ben megnövekedett a 65 év feletiek száma, de nem jelentősen (20 fővel). Tavaly ez a szám nem változott. Az új gyermekkönyvtár átadása viszont sok új használót hozott, ezért látható ez a nagy ugrás az összes regisztrált olvasó tekintetében.



Az alábbi diagram azt mutatja, hogy az elmúlt öt évben hogyan változott a 65 év felettek százalékos aránya a regisztrált olvasók körében. A használói célcsoportok megoszlása évek óta szinte változatlan.



A Központ Statisztikai Hivatal adatai azt mutatják, hogy Magyarország teljes népességét tekintve a 65 év felettek aránya folyamatosan, évről évre nő.³



A 2011-es népszámlálás eredményei alapján Paks lakosságának valamivel több mint egyötöde (4064 fő) 60 év feletti.⁴ Ez azt jelenti, hogy könyvtárunkba az elemzett célcsoportnak csupán hozzávetőleg három százaléka iratkozott be.

A szolgáltatás⁵ elemzése

Mottó: „*Minden könyvtár, működjék bármely országban, s álljon a fejlettség bármely fokán, képes jobbá válni, s mindegyiknek vannak erős oldalai és gyengéi.*”⁶

A fenti mondatnak kell folyamatosan a szemünk előtt lebegnie, így válhatunk igazán a használó könyvtárává. Szolgáltatásainkat folyamatosan ellenőrizni kell, legfontosabb, hogy a használókat kérdezzük meg arról, hogy mit várnak el intézményünktől, illetve hogyan értékelik azt, amit jelenleg nyújtunk nekik. A könyvtárlátogatókat interjúkkal, kérdőíves felmérésekkel, fókusz-csoportok létrehozásával lehet bevonni a szolgáltatások fejlesztésébe. (A panasz lehetőségének biztosítása egy további alapvető módszere annak, hogy tisztában legyünk az intézményünkről kialakult képpel.)

Ezen kívül ismernünk kell a külső és belső környezetet, figyelniük kell a változásokat, amelyek körülvesznek minket. A makrokörnyezet elemzésének módszere a PGGT (Politika, Gazdaság, Társadalom, Technológia) analízis. A dolgozat témája a SWOT (Erősségek, Gyengeségek, Lehetőségek, Veszélyek) analízis. Ez a könyvtár mikrokörnyezetének egyszerű vizsgálati módszere, amellyel képet kapunk a könyvtári tevékenységek milyenségéről, helyzetéről, lehetőségeiről.⁷

A statisztikai adatok vizsgálata után ezzel a módszerrel szeretném kielemezni az idősek könyvtári ellátásának belső (erősségek – gyengeségek) és külső (lehetőségek – veszélyek) tényezőit.

Erősségek

- Hosszú a nyitvatartási idő.
- A könyvtáráépület jó elhelyezkedése: a város központjában, a piac mellett. Buszmegálló 20, parkoló 10 méteren belül található.
- Más könyvtárakhoz képest alacsony a beiratkozási díj.
- Empatikusak, elhivatottak, szakmailag képzetek a könyvtárosok.
- A beszerzések során a használói igényeket és kívánságokat maximálisan figyelembe veszik a kollégák.
- Az egyéb információhordozók (folyóirat, CD, DVD, hangoskönyv) kölcsönzésekor nem kell további díjat fizetni.
- Ingyenes Otthon könyvtár szolgáltatás áll rendelkezésére azoknak, akik nem tudják a könyvtárat megközelíteni.
- Rendszeresek a közösségi programok: író-olvasó találkozók és ismeretterjesztő előadások havonta többször.
- Segítségnyújtás az időseket érintő témákban: pl. Erzsébet-pályázatok elkészítésében, feltöltésében, majd szállásfoglalásban.
- Szakképzett eTanácsadók segítik az internetezőket.

Gyengeségek

- Sok lépcső van az épületen belül, a kölcsönző a könyvtár emeletén található. Lift nem áll rendelkezésre.
- Nyáron elviselhetetlen a hőség, ez a betegeket, időseket különösen megterhelheti.
- A polcok között rossz a megvilágítás, ez nehezíti a válogatást.

- Kevés az öregbetűs könyv. (Nem is nagyon kapható a piacon.)
- Nem tudjuk megszólítani azokat a szépkorúakat, akik nem tagjai az intézménynek.
- A külső kommunikáció problémás, az intézmény marketingje, pr-je nem megfelelő.
- Jelenleg könyvtárunkban nincsenek időseknek szervezett számítógép- és internettanfolyamok.
- Az intézmény honlapja még nem akadálymentes.
- A munkatársak terhelése egyenetlen.
- További rendezvényekre (pl. klubfoglalkozások) nincs kapacitása a könyvtáraknak.

Lehetőségek

- Könyvtárközi kölcsönzéssel lehetőség nyílik más bibliotékákból beszerezni a keregett könyvet.
- Az épület akadálymentesítése segítené az idősek feljutását az emeleti kölcsönző térbe.
- A társadalomban az idősek aránya jelentősen megnő, ezért várható, hogy a könyvtárban is nagyobb számban jelennek meg.
- A nyugdíjas klubokkal való jó kapcsolat kialakítása.
- Önkormányzati támogatás szükséges a rendezvények kínálatának bővítéséhez.
- Ennek hiányában nagyon fontosak a pályázati lehetőségek.
- Különböző klubok (olvasó klub, helytörténeti klub, társasjáték klub) szervezésével is megszólíthatunk olyanokat, akik még nem járnak hozzánk rendszeresen.
- Az idősek otthonában egy könyvtári letét létrehozásával népszerűsíthetjük az olvasást és magát a könyvtárat is.
- A biblioterápiás foglalkozások szervezése a nehéz élethelyzetben lévőknek jelenthetne nagy segítséget.
- Az aktív nyugdíjasok bevonása az önkéntes munkába is új együttműködési lehetőségeket teremt a nyugdíjas klubok és a könyvtár között. Például gyerekfoglalkozások lebonyolításában részt vesznek a nyugdíjas óvodapedagógusok, az időseknek szóló internet tanfolyamokat korban hozzájuk közel álló önkéntesek tartják.
- A honlapon időseknek szóló tartalom, ajánlott oldalak elhelyezésével az internet használatára buzdíthatjuk a célcsoportot.
- Pályázati forrásból lehetőségünk nyílik a honlap akadálymentesítésére.

Veszélyek

- Túl sok a program a városban.
- Más intézmények könnyebben elérik a nyugdíjas klubokat. A művelődési házban működik az egyik, a másik pedig a múzeum közelében.
- Nem válik könyvtári taggá az, aki korábban sem volt az.
- Ha a nyugdíjasok megtanulják használni az internetet, változhatnak a szabadidős és tájékozódási szokásaik, félő, hogy szívesebben maradnak az otthonukban, a négy fal között.

Az erősségek és lehetőségek jóval nagyobb arányban jelentek meg az analízisben, mint a gyengeségek és veszélyek. Az erősségek számából arra lehet következtetni, hogy a könyvtár valóban próbál odafigyelni erre a korosztályra, törekszik az esélyegyenlőtlenség mérséklésére, és szolgáltatásait törekszik (lehetőségeihez mérten) az IFLA irányelvei szerint szervezni. A gyengeségeket ellensúlyozandó kialakított egy új szolgáltatást Otthon könyvtár néven. Ez azonban nem bizonyult elegendőnek, egyelőre csak három fő veszi igénybe a lehetőséget. A gyengeségek közt az egyik legnagyobb probléma a nem megfelelő pr. Hiába vannak jó szolgáltatásaink, ha ezt nem tudjuk kifelé kommunikálni.

Intézkedések

Nyugdíjas klubokkal való szoros együttműködés

A legfontosabbnak azt gondolom, hogy a nyugdíjas klubokkal jó partneri kapcsolatot kell kialakítani, illetve a korábbiakat el kell mélyíteni, szorosabbra fűzni. Nem elég a meghívókat, plakátokat elküldeni, szükség van a személyes találkozásokra. Fontos, hogy megismerjék a könyvtárosokat, hiszen ez egy bizalmi kapcsolat is. Főként az Otthon könyvtár esetében.

Kérdőíves vizsgálat

A fent említett korábbi kérdőíves vizsgálatot a Pakson működő három nyugdíjas klubban is el kell végezni. A város időseinek szabadidős szokásait megvizsgálva valóban olyan programokat fogunk szervezni, amelyek őket érdeklik, és a gyűjteményt is ennek megfelelően tudjuk gyarapítani.

Idősek otthonában letét kialakítása

Felvesszük a kapcsolatot az idősek otthonával, hogy ott egy kis könyvtárat alakíthassunk ki. Intézményünk rengeteg ajándékkönyvet kap különböző hagyatékokból, ezekből a dokumentumokból egy kisebb gyűjteményt létre lehet hozni. A dinamikus változó letét is megoldható, ha az igényektől függően 3-6 havonta cseréljük a kihelyezett könyveket.

Biblioterápiás foglalkozások

A biblioterápia is egy remek könyvtári szolgáltatás lehet a szépkorúak számára. Batári Gyula így fogalmaz az idősek és az olvasás kapcsolatáról:

„A mai magyar társadalomban - felmérések szerint - az idősek, a nyugdíjasok olvasnak a legtöbbet. Mivel az idősek váltak lényegében a legnépesebb olvasóréteggé, ezért érdemesnek látszik foglalkozni az ő olvasási problémáikkal. Itt kell felhívni a figyelmet arra a körülményre, hogy bár az idősek olvasnak a legtöbbet, de sajnos - közismert anyagi okok miatt viszont - nem ők alkotják a legjelentősebb könyvvásárló réteget. Inkább könyvtárlátogatók és egymás közötti kölcsönzők. Hogy ezt a réteget még nagyobb mértékű olvasásra ösztönözzük, nem látszik érdektelennek felhívni a figyelmet egy igen fontos körülményre, az olvasás gyógyító, nyugtató hatására.”²⁸

Könyvtárunkban nem dolgozik biblioterápiához értő szakember. Nagyon jó kapcsolatunk van viszont a helyi pszichológusokkal. Az ő együttműködésükkel lenne lehetőség biblioterápiás csoport indítására. Felvesszük a kapcsolatot a szakemberekkel, és a költség függvényében meghirdetjük a foglalkozásokat.

Az Otthon könyvtár népszerűsítése

A könyvtár épületéből fakadó gyengeségeket valamennyire ki lehet küszöbölni a dokumentumok házhoz szállításával. „A szolgáltatásokat nem szabad bezárni a könyvtár épületébe, hanem el kell juttatni őket közvetlenül a használókhoz, ha nem kereshetjük fel a könyvtárat.”⁹

A nyugdíjas csoportokat felkeresik a házhoz szállítást végző kollégák, hogy bemutatkozzanak. Ismertetik a szolgáltatást. Ott rögtön a helyszínen rögzítik azok adatait, akik élni kívánnak a lehetőséggel.

Közönségkapcsolatok javítása

Az elemzések során fény derült arra, hogy a könyvtár nem tudja magát eladni. Ebből a célcsoportból nem tudja megszólítani azokat, akik nem veszik igénybe a szolgáltatásokat. „Aki nem profit intézményeket vezetnek, azoknak nem az a választásuk, hogy foglalkozzanak-e marketinggel vagy sem. A választás abban áll, hogy jól csinálják-e vagy rosszul.”¹⁰

Kommunikációs stratégiát alakítunk ki, megvizsgáljuk az összes lehetőségét annak, hogy milyen módon tudjuk elérni a potenciális használókat.

Összegzés

Írásom elején abból indultam ki, hogy könyvtárunk sok mindent megtesz azért, hogy a 65 év felettiek szabadidős és kulturális igényeit kielégítse. Ennek ellenére azonban a használók száma nem nőtt jelentősen az utóbbi években (de nem is csökkent!).

A SWOT-analízis segítségével próbáltam megkeresni a terület gyengeségeit. Örömteli, hogy több volt az erősség, mint a gyengeség. Feladatunk, hogy ez utóbbiakat mielőbb elkezdjük felszámolni és a gyenge területeket fejleszteni. A legnagyobb problémának az intézmény nem megfelelő külső kommunikációját találom. Nagy kihívás, hogy könyvtárunkat újra kell pozicionálni a város közéletében.

Jegyzetek

1. Egy korábban végzett kérdőíves felmérésem elég kedvezőtlen képet mutatott a nyugdíjasok könyvtárhasználati szokásairól. A vizsgálatot egy kistelepülésen végeztem. A megkérdezett férfiak 93%-a, a nők 84%-a nem tagja könyvtárnak. Hogy miért nem, arra általában ezek a válaszok érkeztek: soha nem voltam az/nem érdekel, nincs rá időm, sok könyvem van. A szabadidős szokások rangsorolásánál az olvasás a férfiak és nők esetében egyaránt a 4. helyen áll. Ezt megelőzik a társas kapcsolatok, a televíziózás és a kertészkedés. A férfiak 73%-a, a nők 76%-a olvas naponta. Legtöbbször napilapot, hetilapot, magazinokat olvasnak.

Csupán 12%-uknak volt tudomása arról, hogy a könyvtárban számítógép- illetve internethasználati lehetőség is van. Az internetezési szokásokra is rákérdeztem, a férfiak 67%-a, a nők 44%-a egyáltalán nem internetezik. Jelentős részük azért nem, mert nem ért hozzá. Sokan azonban nem is vennének részt tanfolyamon.

A vizsgálat számomra azt mutatta meg, hogy a település könyvtárának sokkal nagyobb hangsúlyt kell fektetnie erre a célcsoportra. A megkérdezettek jelentős hányada tartotta fontosnak az olvasást, ezeket az embereket kell kampányokkal megnyerni a könyvtárnak.

2. Írásomban az „idős” és a „szépkorú” szavak szinonimájaként fogom használni a „nyugdíjas” kifejezést is.

3. Az adatok forrása:
NÉPMOZGALOM, 2013. Táblázatok
URL:http://www.ksh.hu/apps/shop.kiadvany?p_kiadvany_id=30967&p_temakor_kod=KSH&p_session_id=876335008001804&p_lang=HU
(Letöltés dátuma: 2014. 04. 10.)
4. 2011. évi népszámlálás. 3. Területi adatok. 3.17. Tolna megye. Pécs: KSH Pécsi Főosztálya, 2013. p. 146.
5. „Termék mindaz, ami a piacon figyelemfelkeltés, megszerzés, felhasználás vagy fogyasztás céljából felkínálható, s amely valamilyen szükségletet vagy igényt elégít ki. [...] A szolgáltatás nem más, mint a termék egy speciális csoportja.”
Sohajdáné Bajnok Katalin: Szolgáltatásmenedzsment a könyvtárban. Budapest: Könyvtári Intézet, 2011. p. 9.
6. A közkönyvtári szolgálat. Az IFLA és az UNESCO fejlesztési irányelvei. p. 10.
URL: <http://ki.oszk.hu/content/ifla-k-zk-nyvt-ri-ir-nyelvek>
(Letöltés dátuma: 2013. 11. 3.)
7. Skaliczki Judit: Az első lépésektől a könyvtár stratégiai tervének elkészítéséig. Budapest: Könyvtári Intézet, 2007. p. 27.
8. Batári Gyula: Az olvasás gyógyító hatásáról
URL: <http://eletetazeveknek.lapunk.hu/?modul=oldal&tartalom=973150>
(Letöltés dátuma: 2014. 04. 12.)
9. A közkönyvtári szolgálat. Az IFLA és az UNESCO fejlesztési irányelvei. p. 44.
URL: <http://ki.oszk.hu/content/ifla-k-zk-nyvt-ri-ir-nyelvek>
(Letöltés dátuma: 2013. 11. 3.)
10. Vidra Szabó Ferenc: Könyvtári partnerkapcsolatok, kommunikációs kérdések. Budapest: Könyvtári Intézet, 2008. p. 51.



*Paksi Pákolitz István Városi Könyvtár
Fotó: Zakál Zsolt*

Paraginé Tóth Edina

EGYÜTT. KERESD – MUTASD – ISMERD FEL

Múltidézés Zákányszéken

A ZakaHom-e Egyesület, valamint a Zákányszéki Művelődési Ház és Könyvtár szervezésében 2007-ben indultak el a Múltidéző vetítések, melyek az egyesület hagyományteremtő rendezvényei körébe tartoznak. Céljaink összetettek voltak: az S8-as filmek, videofelvételek, fotók digitalizálásával az archív anyagok tartós megőrzését, feltárását és rendszerezését szerettük volna biztosítani, a nyilvános vetítésekkel pedig a gyűjtemény vizuális közkinccsé tételére és a közösségépítésre törekedtünk.

2007-ben digitalizáltuk az egyesület tulajdonába kerülő S8-as filmeket, melyek az 1960-as, 70-es évek helyi ünnepeit, kulturális rendezvényeit és hétköznapjait örökítették meg. Ezzel párhuzamosan felvettük a kapcsolatot a Magyar Televízió Archívumával és a Szegedi Körzeti Stúdióval további anyaggyűjtés céljából. A gyűjtést harmadik szálon is elindítottuk. Arra kértük a lakosságot, hogy a családi fotóalbumok rejtett kincseit hozzák el a könyvtárba, hogy azokat rögzítsük, rendszerezzük, megőrizzük. Reméltük, hogy ezek a fotók nemcsak a családok magánéletéről, hanem a település múltjáról is korhű dokumentumot rajzolnak. Miután az említett anyagokat rendszereztük, múltidéző vetítéseket hirdettünk, és a nyilvánosság elé tártuk a korábban nem látható felvételeket. 2007. november 29-én került sor az első teltházas vetítésre a Polgármesteri Hivatal nagytermében.

Minden optimizmusunk és a tudatos előkészítés ellenére a vetítéseket övező érdeklődés számunkra is meglepetés volt. A zákányszékiek körében nagyobb sikere lett a vetítéseknek, mint bármilyen mozifilmnek. A harmadik vetítés alkalmával a lakosság által behozott, majd tematikusan rendszerezett több száz régi fotóból válogattunk. A kivetítőn megjelenő képeknél arra kértük a közönséget, hogy segítsenek beazonosítani a helyszíneket, személyeket, évszámokat. Ez számunkra nagy segítség volt, a jelenlévőknek pedig egy érdekes játék. Így lett a nézőkből a rendezvényt sajátjának érző közönség, közösség.

A projekt bemutatása

Első alkalommal az 1960-as, 70-es évek mozgófilmjeiből válogattunk, felidézve a helyi ünnepeket, majálisokat, életképeket. A vetítés narrálására a leghitelesebb személyt kértük fel Szabó István – Zákányszék díszpolgára, a Magyar Kultúra Lovagja – személyében, aki a felvételeket készítette. A következő vetítés alkalmával az 1980-as, 90-es évek VHS kazettáinak digitalizált anyagaiból válogattunk. A harmadik vetítés során az archív fotók bemutatásával tárultak fel a múlt század helyi eseményei. A múltidéző vetítések körét kis kihagyás után az országos és a körzeti televízió archívumából kapott anyagok színesítették.

A harmadik, képnézegetős estén éltük meg a vetítések talán legmeghatóbb pillanatát. Miközben a helyi amatőr színjátszás történetét dokumentáltuk a kivetítőn, a vászon előtt a két ősz hajú főszereplő 40 év elteltével újra elénekelte a dalbetéteket a Mézeskalács című színdarabból.

A ZakaHom-e Egyesület 2007 decemberében alakult. A névválasztásról: a „zaka” előtag a település nevére utal, a „hom-e” utótag magában foglalja a térségre jellemző homokos talajt, és az otthon szót. A szóösszetétellel szerettük volna kifejezni, hogy Zákányszék, ez a tipikus homoki tanyásfalu a mi otthonunk, az írásmód pedig az informatika világára utal. A múlt felidézése, a hagyományok ápolása, átörökítése, ugyanakkor a nyitottság a modern kor felé együttesen fontos az egyesület életében. A tagság életkor és foglalkozás szerint vegyes összetételű: pedagógus, újságíró, informatikus, óvónő, mentálhigiénés szakember, nyugdíjas köztisztviselő, pénzügyi előadó, BM dolgozó, hivatalvezető, könyvtáros. A különböző területeken, mégis közös célokért, a településen élőkért tenni akaró tagság szándéka együttesen érvényesült az egyesület megalakulásakor.

Célok

Egyesületünk alapszabályának alappillére a múlt értékeinek megőrzése és továbbörökítése. Ennek meghatározó szegmensei lettek a múltidéző vetítések. A rendelkezésünkre álló anyagok, majd a tudatos gyűjtés logikus következménye volt, hogy mindez ne csak a könyvtár gyűjteményét gazdagítsa, hanem az emberek ismereteit és közösségi élményét is. Ebben a folyamatban vállaltuk fel a híd szerepét a vizuális dokumentumok és az emberek között. Terveztünk, szerveztünk, hirdettünk, megvalósítottunk, majd összegeztünk. A régi fotók beazonosítására sajátos megoldást, a közös „képfelismerést” választottuk a vetítések során. Arra kértük a jelenlévőket, hogy segítsenek beazonosítani a képeken látható személyeket, mert a tulajdonosok már nem mindig voltak „képben”. Ez a munkánkban nagy segítség volt, a jelenlévőknek pedig egy izgalmas játék. A mozizás sajátos közösségi program lett Zákányszéken, mely összehozza az embereket és erősíti a kistélepülés közösségének összetartozását.

Célcsoportok

Elsősorban azoknak a jelenlétére számítottunk a vetítéseken, akik az archív felvételeken szerepeltek. Valószínűsítettük, hogy ők és családtagjaik érintettségük miatt potenciális résztvevők lesznek. Földrajzilag ez főleg a Zákányszéken élő embereket jelentette, illetve az innen elszármazottakat. A filmekből kivágott képkockákat a propagandaanyagokon is felvillantottuk, ami ízelítőt adott a témából. Felhívásunkat nemcsak a helyi, hanem a regionális sajtóban is megjelentettük, így más településekről is érkeztek vendégek a vetítések-

re. Életkor szerint valamennyi korosztály jelenlétére számítottunk. A családtagok legtöbb esetben együtt érkeztek; a szülők gyerekeikkel, a nagyszülők unokáikkal. Az idősebbek magukat, ismerőseiket és a már nem élő hozzátartozóikat szerették volna látni a vásznon, a fiatalok és középkorosztályhoz tartozók pedig a szülőket, nagyszülőket. Ismétlő vetítés keretében az általános iskolai osztályoknak is bemutattuk az archív filmanyagot, hogy hiteles képet kapjanak a település múltjáról. A vetítésekre meghívtuk az intézmények vezetőit, dolgozóit, a civil szervezetek képviselőit, a nyugdíjas klub tagjait, és mindazokat, akikről tudtuk, hogy ők, családtagjaik, ismerőseik láthatóak a felvételeken. A névre szóló meghívásokon kívül plakátokon, szórólapokon hirdettük a vetítéseket. Élünk az élő szó erejével, ami különösen eredményes. Egy érdekes téma, a jól megcélzott közönség húzóerő mások számára is. Ezek az alkalmak nemcsak közös mozizást, kötetlen beszélgetést, teázást, „zsiroskenyerezést”, hanem generációk találkozását és együttes élményt is jelentettek.

Tevékenységek

A célok megvalósításához az elsődleges kiindulást a hozzánk kerülő archív filmanyagok jelentették. Amikor először végignéztük múltunk vizuális gyöngyszemeit, azonnal tudtuk, hogy ez az élmény nem maradhat csak a sajátunk. Meg kell osztanunk másokkal is, és a nosztalgizást közösségi élménnyé kell tennünk! Ez az elgondolás indította el az eredetileg 2–3 alkalomra tervezett múltidéző vetítések sorozatát, amelyek lassan tíz éve jelentenek Zákányszéken találkozási és szórakozási lehetőséget az őszi-téli hónapokban. A kezdeti anyagokat további gyűjtéssel egészítettük ki, először a lakosság segítségét kérve, majd az országos médiához fordulva. Az archívumoktól szinte jelképes összegért kaptuk meg a zákányszéki vonatkozású anyagokat. A környezetünkben fellelhetőeket eleinte kölcsönkértük, majd az egyesület saját technikai eszközeivel digitalizáltuk, archiváltuk. Az alapötletet az anyaggyűjtéstől számítva tudatos tervezés követte: hol, mikor, milyen tematika szerint, milyen időtartamban és kiknek szóljanak a vetítések?

A munkafázisokat az egyesületi tagok között osztottuk fel, mint pl. digitalizálás, szkennelés, beazonosítás, időbeli és tematikus rendszerezés. Munkánkat segítették azok a magánszemélyek, akik felhívásunkra elhozták a régi fotókat, és „élő forrásként” hiteles adatokkal szolgáltak a keletkezés idejéről, a képen látható eseményekről, személyekről. Elképzeléseink megvalósítását támogatta a helyi önkormányzat, az intézmények, a civil szervezetek. Helyiséget, technikai eszközöket, szervezési segítséget nyújtottak a rendezvények lebonyolításához.

A sikeres megvalósítás érdekében több szálon futottak az események, melyek időrendben hol egymást követve, hol egymással párhuzamosan zajlottak. Annak, hogy egyáltalán elindíthattuk a programsorozatot, volt egy elengedhetetlen feltétele. Egy olyan múltbéli törekvés, amely egyértelműen Szabó István nevéhez fűződik. Szabó István 1966–1976-ig volt a helyi művelődési ház igazgatója. Hivatástudatának, értékmegőrző gondolkodásmódjának és hobbijának köszönhetően felvételeket készített a település ünnepeiről, kulturális eseményeiről, majálisairól, hétköznapjairól. Ha ezeket a pillanatokat annak idején nem rögzíti, nem őrzi meg és nem narrálja, akkor nem lett volna vetítési anyagunk. Nekünk már csak ezt kellett digitalizálni, majd kicsit továbbgondolni és kiegészíteni további anyagokkal. Innen már egyenes út vezetett a vetítésekgig.

Váratlan események természetesen adódtak a folyamat közben, de munkánkat különösebb gátló tényezők nem nehezítették. Először akkor ijedtünk meg kicsit, amikor tudatosult bennünk, mekkora súlya és hatása van egy közösség életében a múltidézésnek, és milyen sok emberhez eljuthatunk általa. Ez örömet és egyben nagy felelősséget is jelentett számunkra. Leginkább az idő ellen kellett dolgoznunk, hiszen az óra gyorsan ketyegett. A huszonegyedik órában kerestük fel azokat az idősebb embereket, akik ma már sajnos nem tudnának segítségünkre lenni a kutatómunkában. Az időtényezővel más vonatkozásban is szembesültünk, amikor megtapasztaltuk saját korlátainkat. Ez főleg a kezdetekben volt így, amikor lelkesedésünket rutinalanságunk lassította és nem úgy haladtunk az előkészítéssel, ahogyan szeretettük volna. Ezt a feladatok konkrétabb átgondolásával és megosztásával tudtuk áthidalni.

Az 1970-es évek végétől egy eléggé nagy úr keletkezett a képes, filmes dokumentumok rögzítése terén, ezért sok helyi vonatkozású, értékes pillanat veszett a múlt homályába. Emiatt a vetítések folytonosságában is történt egy kis szakadás. Fel kellett ismernünk, hogy nemcsak gyűjtenünk és publikálnunk kell az anyagokat, hanem felelősek vagyunk a jelenkor eseményeinek megörökítésében is. Ehhez a munkához igyekeztünk megteremteni a megfelelő technikai hátteret, és lassanként diktafont, szkennert, fényképezőgépet, kamerát, vágógépet és nyomtatót vásároltunk. Lelkes amatőröként vetettük bele magunkat a médiás tevékenységbe, azóta valamennyi rendezvényen jelen vagyunk és felvételeket, fotókat, riportokat készítünk. Reméljük, hogy ezzel mi is tudunk majd anyagot szolgáltatni a következő évtizedek múltidéző vetítéseire.

A sikeres pályázatok meghatározó szerepet játszanak a civil szervezetek életében, de nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a közösség számára értékes, hagyományteremtő rendezvényeket minimális anyagi ráfordítással is meg lehet valósítani. Tévhit az, hogy jó programokat csak pályázati forrásból, vagy jelentős önerővel lehet tervezni! Az egyesület megalakulásával szinte egy időben elindítottuk a rendezvényeket, így nem volt lehetőségünk mindezt pénzforrásokkal alátámasztani. Ezért is ígérkeztek különösen jó ötletnek a vetítések, hiszen ennek csak minimális költségei voltak. Következő lépésként a lakosság segítségét kérve több száz régi fotót szkenneltünk, szintén anyagi ráfordítás nélkül. Az itt élők emlékeztek még azokra a településen forgatott dokumentumfilmekre, amelyeket valamikor a televízióban láttak. Ezért fordultunk az országos és a körzeti televíziós archívumokhoz, ahonnan jelképes összegért megkaptuk a kért filmeket. A folyamat időigényes volt, de megérte várni. Egy év múlva 90 percnyi, általunk nem ismert zánkányszéki anyaggal gazdagodott a filmes archívum. Az 1974–2006. között készült felvételek az aratómisétől a böllérnapig, a kisvasút történetétől a kulturális rendezvényekig korhű dokumentumokon adnak hírt a település életéről.

A rendezvények propaganda anyagainak szerkesztését, nyomtatását házon belül oldottuk meg. A termet ingyen kaptuk, a vetítések utáni beszélgetéshez a zsíros kenyeret és teát magunk készítettük. A siker kulcsa az önzetlen tenni akarásban, az önkéntes munkában és a közösség erejében van... és ez alapvetően nem pénzkérdés!

Egy olvasói vélemény a vetítésről: *„Csodálatos ez a világ! Nagyon-nagyon sok rossz is van benne, de van sok-sok nagyon szép is, amit kevesen látunk meg! Hála Istennek a ZakaHom-e Egyesület ezt meglátta, megérezte, és ebből kerekedett egy olyan csodálatos, nosztalgikus este, amit közösségünkben nagyon sokan élvezhettek 2007. november 29-én. Rengeteg helyi és más településről érkező ember jelent meg, mert kíváncsi volt a régi felvételekre, ahol viszontláthatták a régi eseményeket 1960 óta, köztük*

a régi családtagokat, ismerősöket, a faluban ismert embereket, akik közül sajnos már sokan nincsenek közöttünk. Köszönjük ezt a szép estét mindenkinek, aki emlékezetessé tette, és amit szívesen újra megnéznénk. És köszönjük a vetítés utáni beszélgetést, a finom zsíros kenyeret és teát, amit otthon nem ettünk mindig, de ezután sokszor fogunk. Kívánok sok-sok erőt, egészséget munkájukhoz, és újabb szép, nosztalgikus találkozásokat Zákányszéken mindannyiunknak.” (Szabó Istvánné, nyugdíjas óvónő)

Eredmények

Amikor 2007-ben megalakult egyesületünk, nagy lendülettel kezdtük el a munkát. Első komoly vállalásunk a „Múltidéző vetítések” elindítása volt. A teltházás előadások bizonyították számunkra, hogy az ilyen jellegű rendezvényekre nagy szükség van. Az eredetileg csak néhány alkalomra tervezett vetítések hagyományteremtők lettek. Az anyagok folyamatosan készülnek, és az ezekből összeállított válogatásokat évről-évre bemutatjuk a közönségnek, mint ahogyan azt a több évtizedes felvételekkel kezdtük.

Az egyesületi rendezvények számát tekintve 2016-ban értük az eddigi csúcst. Első negyedévben három alkalommal vetítettünk a könyvtárban az általunk készített felvételekből. Több évtizedes kihagyás után színházi előadás részesei is lehettünk, kérésünkre a mórahalmi amatőr színtársulat A masamód című vígjátékkal vendégszerepelt Zákányszéken – ugyancsak teltház előtt. Több alkalommal szerveztünk csoportos kerékpártúrát, több száz kilométert kerekeltünk a környéken és a Vajdaságban. Vártunk minden kerékpárbarátot, aki nem a sebességre, hanem a jó társaságra hajt. Tavasszal testvértelepülésünkön, Borszéken forgattunk egy útifilmet. A kész anyag az őszi hónapok vetítéseit színesítette a könyvtárban. A film pergett tovább... bemutattuk az év során készült helyi rendezvények képes összefoglalóit, riportjait. A közösségi élmény, a moizás, beszélgetés, kiállítás, pogácsázás ezúttal sem maradt el. Az elmúlt időszak legmeghatóbb rendezvényére 2016. november 10-én került sor, melynek kiindulópontja egy, az 1960-as évek elején készült egyházi csoportkép volt a Máriás-lányokról. Őket kutattuk fel és hívtuk meg, az este szentmisével kezdődött, múltidéző vetítéssel folytatódott és kiállítással zárult. A vetítés során a „képfelismerős” játék nagy sikert aratott. Az est fénypontja volt, amikor felállt és bemutatkozott, aki a kivetítőn látható csoportképen felismerte magát, a jelenlévők pedig nagy tapssal köszöntötték. Több mint 50 év telt el a képen látható személyek életében, és ezen az estén újra együtt voltak... megható időutazás volt ez mindannyiunk számára. Nemcsak a résztvevők, hanem a szervezők szemében is megcsillant egy-egy könnycsepp.

Hatások

A múltidéző, majd a település jelenét megörökítő filmek vetítése meghatározó védjegy lett egyesületünknek, és számos pozitív eredményt hozott mind a magunk, mind a település életében. Amikor 2007-ben megálmodtuk a ZakaHom-e Egyesületet, még csak reméltük, hogy Zákányszék 13. civil szervezeteként nem egyszerűen beállunk a civilek sorába, hanem újat, hasznosat, értékeset tudunk majd nyújtani a közönségnek. A tagság összetételét tekintve abban biztosak lehettünk, hogy elkötelezett és emberileg értékes személyekkel dolgozhatunk együtt. Az, hogy a közös munka mennyire lesz eredményes, az álmokat milyen formában és minőségben sikerül majd valóra váltani, azt ekkor még nem

lehetett tudni. Ami biztos, hogy mertünk nagyokat álmodni, az elképzelések pedig idővel realizálódtak és valósággá váltak. Az elmúlt közel tíz évre visszatekintve úgy tűnik, nem volt hiábavaló elindulni ezen az úton, és a pozitív hatások nem maradtak el. Feltehető a kérdés, mi számít pozitív hatásnak? Csak az, ami számszerűen kimutatható, ábrázolható, vagy az is, amikor a falu napokig egy rendezvényről beszél, megállítanak az utcán, köszönőlevelet kapunk, foglalkozik velünk a regionális média, amikor a résztvevőknek beindul a fantáziája és új ötletekkel állnak elő, örömmel hozzák otthonról a kincseiket, megveregetik a vállunkat... amikor együtt sírunk, együtt nevetünk. Nekünk az utóbbiak legalább annyira fontosak... sőt!

Adaptációs szempontok, javaslatok

Minden kisebb vagy nagyobb közösségről elmondható, hogy vannak helyi értékei, kiaknázva vagy részben kiaknázatlanul. Azoknak a személyeknek, intézményeknek, civil szervezeteknek, akik egy adott közösség, kistelepülés életében bármilyen területen tevékenykednek, nem lehetőségük, hanem kötelességük felvállalni azt, hogy ápolják a múltbéli hagyományokat, mentsék, ami még menthető. Ennek érdekében nem kell nagy volumenekben gondolkodni, néha a legegyszerűbb ötletekből származnak a legnagyobb értékű dolgok.

Fontos és tanulságos, hogy az egyéni ambíciók mellett meg kell tanulni széleskörűen és csapatszellemben gondolkodni. Egy fecske nem csinál nyarat, de egy minimális létszámú kis csapat már csodákra lehet képes, ha energiái összehadódnak. Mi ezt a csodát éljük meg minden egyes alkalommal, amikor elgondolásaink valóra válnak. A kulcs pedig, hogy nyitott szemmel járunk, figyelünk másokra és egymásra, tanulunk a tapasztaltaktól, merünk nagyokat álmodni, és ha kell, kérni és kérdezni. Az eredményes kapcsolatépítés mérföldköve a sikernek!

Egy rendezvényt a legapróbb részletekig meg kell tervezni, hogy megvalósításkor senkit se érjen a hiányosságokból adódó meglepetés. Mindez jó, ha már hónapokkal korábban körvonalazódik, és az előkészítő megbeszéléseken konkréttá és személyre szabottá válik. A további siker érdekében pedig elengedhetetlen a megvalósulás utáni értékelés, a következtetések levonása. Legtöbbet saját hibáinkból tanulhatunk, de csak egyszer szabad elkövetni ugyanazt!

Összefoglaló

Egyesületünk alapító okiratában céljaink között szerepel „a település környezeti, szellemi, művészeti értékeinek, hagyományainak feltárása, megismertetése, a helyi művelődési szokások gondozása, gazdagítása”, valamint „a szabadidő kulturális célú eltöltéséhez a feltételek biztosítása”. Ezek az általánosnak mondható elgondolások számos területen realizálódhatnak. Számunkra elsősorban a múltidéző vetítések szolgáltattak azzal a tanulsággal, hogy nagy szükség van az ilyen jellegű rendezvényekre. Persze az első vetítés előtt mindez még nem volt ennyire egyértelmű. Izgultunk, mint egy óvodás, hogy tényleg érdekli-e az embereket, hogy mi történt 40–50 éve? Felmerült bennünk, hogy esetleg csatlódást okoznak a közönségnek a régi, néhol élvezhetetlen minőségű filmrészletek, hogy másra számítanak majd, és akkor nagy hűhó semmiért, a rengeteg munkának, amit a nyakunkba vettünk, nem lesz eredménye. Amikor elkezdődött az első vetítés, zsúfolásig

megett a terem, a vászonra érdeklődő tekintetek szegeződtek – ekkor már tudtuk, nagy baj nem lehet. Az első közeli képeknél hangos morajlás hallatszott, ahogy meglátták az ismerős arcokat. Családias hangulat, sok-sok régi emlék. A közönség soraiban egymás mellé kerültek olyan emberek, akik valamiért nem voltak beszélő viszonyban, de a közös élmény elindította közöttük a párbeszédet. Amikor a vetítés végén felgyúltak a fények, sok könnyes szempár találkozott egymással, és a beszélgetés tovább folytatódott, és jelképesen azóta is tart.

Tanulságos számunkra, hogy bár a kezdeteknél tudatos elképzelésekkel indultunk, mégis mennyi hozadéka lett a kezdeti, kissé bizonytalan elgondolásoknak. Az első komoly kihívás a múltidéző vetítések elindítása volt, mely alapjául szolgált a további, az egyesületünket meghatározó tevékenységeknek. 2007 decemberében megjelentettük az egyesület hírlevelét, a Zákányszéki Életképeket, mely 1100 példányban ingyenesen jut el minden háztartásba. A szó elszáll, az írás megmarad – ezért fontos, hogy a nyomtatott formáról is gondoskodjunk. Kiadványunkban beszámolunk az egyesületi rendezvényekről, feldolgozzuk az intézmények és hagyományörző csoportok történetét, riportokat közlünk a díszpolgárokkal és olyan hírességekkel, akik jártak Zákányszéken. A nyomtatott verziót online is elérhetővé tesszük a www.zakanyszek.hu és a www.zakahome.hu oldalakon. A honlapok mellett az internetes közösségi portálon is jelen vagyunk, ahol a régi fotók feltöltésével tovább él a „képfelismerős” játék. A Zákányszéki Kis Újság az önkormányzat ingyenes kiadványa, melynek szintén egyesületünk a felelős kiadója. Az újságok megjelenésének költségeit az önkormányzat állja, az anyaggyűjtést, szerkesztést, javítást társadalmi munkában végzi az egyesületi tagság. Hírlevelünkre építve 2008-ban elindítottuk az Életképes estéket, ahol a közönség személyesen találkozhatott az újságban bemutatott díszpolgárokkal. A ZakaHom-e kerékpártúrák és a filmvetítések szezonálisan ugyan, de állandó programjaink.

Az élet folyamatosan írja és átírja a forgatókönyvet, ennek jegyében szerveztünk már adománygyűjtést, jótékonyági gálát, zongoraestet, kiállításokat, színházi előadást, szentmisét, „Mária-lányok” estjét. A tartalom változik, de a cél állandó marad: együtt lenni, értéket közvetíteni, segíteni és élményt nyújtani ebben a kis közösségben, amely a szülőfalunk és az otthonunk. Ebben rejlik a múltunk, a jelenünk és a jövőnk!



*Közös képnézegetés
a Máriás-esten
Fotó: ZakaHom-e Egyesület*

Elina Lehtonen

Koilliskeskus – kerületi jóléti központ mindenkinek

Tampere Finnország harmadik legnagyobb városa, alig több mint 228 000 lakossal. Tampere régiójának pedig közel félmillió lakossága van. A Pirkanmaa Regionális Könyvtárhoz tartozó tamperei városi könyvtári hálózat a finnek jellegzetes madaráról, a siketfajdról elnevezett Metso Központi Könyvtárból, valamint tizenhárom fiókkönyvtárból áll, ezekből négy kerületi könyvtár, kettő mobil könyvtár, három pedig számítógépes oktatási központ.

A Koilliskeskus Tampere északkeleti területének jóléti központja, amely 2016. szeptember 12-én nyitotta meg kapuit. A területi jóléti központok részét képezik Tampere város új szolgáltatási modelljének. Ezen új modell szerint a szolgáltatásokat a város, az üzleti szektor, a civil szervezetek és a helyi lakosok közösen nyújtják. A Koilliskeskus egy ún. Prisma épületben helyezkedik el. A Prisma egy hatalmas, családbarát hipermarketlánc, amely többnyire sok apró boltot foglal magában a gyógyszertártól, az állateledelt, alkoholt és fotókellékeket árusító üzletektől az étteremig és kávézóig.



A főbejárattól balra étterem, kávézó és boltok, szemben folyóiratolvasó, jobbra olvasószolgálat és szabadpolcok, mellette védőnői szolgálat és ifjúsági tér Fotó: Béres Judit

A Koilliskeskusben többek között olyan, Tampere városa által biztosított szolgáltatások érhetőek el, mint a könyvtár, az ifjúsági tér és a védőnői szolgálat, 2017 folyamán pedig további egészségügyi szolgáltatások is kialakításra kerülnek az épületben. A Koilliskeskus könyvtára egyike Tampere négy kerületi könyvtárának, amely rendszerint étellel teli és zajos, ugyanis az ifjúsági térrel és a védőnői szolgálattal integráltn, könnyen átjárható módon, egymástól többnyire csak jelképes módon elválasztva helyezkedik el. A védőnői szolgálatra várakozó szülők és gyermekeik a könyvtár szabadpolcos terében, egy gazdagon berendezett gyermekkönyvtári részlegben mulathatják az időt, ahol a gyermekek számos nekik szóló könyvet és sok-sok játékot, a felnőttek pedig gyermekgondozással kapcsolatos szakirodalmat találnak és kölcsönözhetnek, de ugyanitt az anyukák diszkrét búvóhelyet biztosító szoptatós fotelekben is pihenhettek a babákkal. Pár lépésre, a könyvtári tér szomszédos, ifjúsági részlegéből lépcsősor vezet föl a helyi fiatalok által sűrűn látogatott ifjúsági térbe, amelyhez modern technikával felszerelt videojátékos sarok, asztalokkal és fotelekkel berendezett hangulatos beszélgetősarok, saját konyha és biliárdasztal tartozik. Innen sem lehet úgy távozni, hogy oda-vissza ne szelnénk át a könyvtári teret – aki ide betér, az betér a könyvtárba is, s többnyire kölcsönöz is valamit a polcokon sorakozó könyvek és audiovizuális dokumentumok közül, esetleg leül a számítógépekhez, internethez.



A védőnőre várakozva az egész család talál lapozgatni és kölcsönözni valót, játékot
Fotó: Béres Judit



Gyermekkönyvek, játékok, szülőknek szóló szakirodalom, egészségügyi és szabadidős hirdetmények
Fotó: Béres Judit

A helyi lakosság fogyasztói és használói igényei szempontjából a Koilliskeskus mindenképpen nagyon megkönnyíti a mindennapos életet azáltal, hogy egyszerű átjárhatóságot biztosít az egy tető alatt, egy épületben megvalósított közszolgáltatások és üzleti szolgáltatások között. A védőnői vizit után kikölcsönözhetem az előjegyzett könyveimet, majd megvehetem a főznievelőt a Prismában. Az olvasóklubban való részvétel után megmérhetem a vérnyomásomat az önkiszolgáló egészségponton, majd beugorhatok a fotóshoz igazolványképet készíttetni, és így tovább, rengeteg kombinációs lehetőség kínálkozik.

Az épület számos rendelkezésre álló, bérelhető termében a helyi lakosok és civil szervezetek hivatalos megbeszéléseket, közérdekű rendezvényeket vagy privát ünnepi összejöveteleket szervezhetnek. A zeneszobában bárki gyakorolhat a zongorán, az edzőteremben lehet pingpongozni stb. Bárki megtalálhatja a kedvére való foglalatosságot és az annak megfelelő helyet, ami nem véletlen, hiszen a központ kialakításakor kikérték a helyi lakosság és a civil szervezetek véleményét a kialakításra kerülő szolgáltatások körét illetően. Még az épület színét is ők választhatták ki az építész által felkínált palettáról.

A Koilliskeskus Könyvtár szolgáltatásai

A könyvtár programjai kialakításakor különös figyelmet szentel a helyi kisgyermekes családoknak, a fiataloknak és az időseknek. Van rendszeres történetmesélés gyermekeknek, vannak író-olvasó találkozók, zenés-táncos rendezvények, informatikai és könyvtárhasználati foglalkozások iskolásoknak, az ifjúsági központban dolgozó ifjúságsegítők pedig ifjúsági összejöveteleket, kézműves foglalkozásokat és más elfoglaltságokat szerveznek párfogoltjaiknak a téli szünetre.



*A védőnői szolgálat és az olvasó- és játszósarok mellett magas háttámlás szoptatós fotelek.
A hátsó bal sarokból nyílik az ifjúsági térbe vezető lépcső Fotó: Bérés Judit*

A Koilliskeskus programjai a www.koilliskeskus.fi portálon érhetőek el. Ugyanitt lehet termet és kiállítási teret foglalni, előjegyzést kérni a zeneszoba és a számítógépek használatára, de a védőnőhöz is itt lehet időpontot kapni. A közösségi médiában való megjelenést biztosítja a könyvtár Facebook-oldala (<https://www.facebook.com/tampereenkoilliskeskus/>), valamint az ifjúsági tér Instagram oldala (<https://www.instagram.com/koilliskeskusmuru/>).



*Az énekes produkciók népszerűek az idősek körében. Éppen az 1960-as évek dalait éneklük
Fotó: Aku-Pekka Kurjenniemi*

A Koilliskeskus titka, szolgáltatásainak ereje és naprakészsége abban áll, hogy elhivatott és innovatív multiprofessionális team dolgozik benne: könyvtárosok, ifjúságsegítők, szülész-nőgyógyász és gyermekorvosok, védőnők, nővérké, valamint egy regionális koordinátor. A stáb hetente egyszer harminc perces megbeszéléseket tart, a gyors napi kommunikációt pedig a WhatsApp alkalmazással oldják meg. A marketing munkát egy könyvtáros és ifjúsági munkás team tartja kézben. Egy közös irodahelyiség áll rendelkezésre, ahol mindent egy helyen lehet intézni, ez segíti a feladatmegosztást és a másik szakmát űző kollégák napi munkájának a megismerését, összehangolását. Mindez hozzáad az integrált szolgáltatási modell sikeréhez, hiszen a fiatal intézményt máris havonta több ezer használó látogatta. Talán valóban ezé a modellé a jövő.

Fordította: Béres Judit



A Koilliskeskus alaprajza: a Kirjasto feliratú terület körben a könyvtár

Közösségépítés a könyvtárban – jó gyakorlatok

A könyvtár az egyik legrégebbi intézménytípus, amely a történelem változásaival állandóan újabb és újabb szerepeket, attitűdöket vett fel. Jóllehet a történelmi múltban jórészt az elit intézményei voltak, az írástudás elterjedésével és a polgárosodással együtt megjelentek az igények a legszélesebb rétegeket megszólító közkönyvtárakra is. A könyvtárak hosszú története és a fennmaradásuk legfőbb záloga az, hogy funkciórendszerük állandó újragondolásával ezek az intézmények tartósan képesek voltak relevánsak maradni az emberek számára. A kulcs a társadalom igényeinek folyamatos szem előtt tartása és a szolgáltatások állandó újragondolása.

Napjainkban a társadalom igényeihez való alkalmazkodás egyik legfontosabb jellemzője az aktivitás, amely szerint nem feltétlenül a használatnak kell a könyvtárhoz mennie, hanem a könyvtár megy a használóhoz. Tulajdonképpen ugyanez az attitűd jelenik meg a legtöbb kereskedelmi és közszolgáltatás területén is. Ennek a jelenségnek az egyik oldala, amikor a szolgáltatásokat elektronikus úton, otthonról tudjuk elérni. A másik oldala pedig, amikor a szolgáltatások új kontextusokban jelennek meg, amellyel kényelmesebbé, az adott helyzethez adekvátábbá, a szolgáltatások integráltsága és egymást kiegészítő-erősítő jelege miatt komplexebbé, s nem utolsósorban izgalmasabbá, érdekesebbé lehet tenni a kínált tartalmat. Példa erre, amikor a könyvesboltban kávézni is lehet, amikor a nagy áruházak gyermekmegőrzőt és játszóházat üzemeltetnek, vagy amikor a játszóház egyben fagyfalozóként is működik. Ez utóbbi példák a használók szempontjából egy olyan „one-stop-shop”-ot jelentenek, ahol egyszerre több ügyet is el lehet intézni kényelmesen, a szolgáltatók részéről pedig megkönnyítik a célközönség elérését. Ennek feltétele az, hogy a szolgáltatások egy helyen, ugyanazt a célközönséget igyekezzenek megszólítani. Ebben az esetben valamennyi résztvevő számára előnyöket jelent az együttműködés, hiszen az egyrészről a saját szolgáltatás új elemekkel való gazdagítását jelenti, másrészről új használókat is hoz.

A szolgáltatások állandó megújítása, a folyamatos innováció a könyvtárban is meghatározó jelentőségű. A használók elvárják az újdonságot, megelégedettséggel tölti el őket, ha váratlan kontextusokban jelenik meg a könyvtár, vagy a könyvtárban jelenik meg

valamilyen váratlan szolgáltatás, illetve a könyvtár is elérhetővé válik az új, integrált szolgáltatási modellek keretében (lásd e lapszámunkban a finn Koilliskeskus példáját).

A Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás című projektben a módszertani fejlesztések kapcsán számos jó gyakorlatot gyűjtöttünk Magyarországról és a nagyvilágból, amelyek a könyvtár közösségépítő funkciójához kapcsolódóan innovatív szemléletet hordoznak. A cél nem feltétlenül az, hogy ezeket a szolgáltatásokat a könyvtárak lemásolják, sokkal inkább az, hogy a gyakorlatok mögött húzódó korszerű és kreatív szemlélet adaptálásával hozzájáruljanak használói és közösségük elégedettségéhez, megőrizve eredeti céljait.

Ebben a cikkben a projekt módszertani útmutatóinak elkészítéséhez összegyűjtött jó gyakorlatokból válogattunk össze néhányat, amelyek különböző módokon támogathatják a közösségfejlesztést.

Könyvtári szolgáltatások váratlan helyszíneken

A könyvtáros szakirodalomban számos olyan szolgáltatást találunk, amelyek esetében az intézmény kitelepül, új helyszínen jelenik meg, ahol a saját szolgáltatásainak a célközönségét sejtí, vagy új használók toborzására lát esélyt. A kitelepülés klasszikus példája a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 1914-ben indult állatkerti csacsifogata, amely a Budapesti Állat- és Növénykert látogatóit szolgálta. A két, ismeretterjesztéssel is foglalkozó intézmény célközönsége is hasonló, a gyermekek és a családok mindkét kontextusban fontos használói bázisát jelentik a szolgáltatásoknak.

A különféle témák, ünnepek apropóján feldíszított villamosok és más járművek közlekedése talán sokak számára ismerős jelenség, pl. Budapesten és Miskolcon is szoktak ünnepi díszbe borult villamosok közlekedni advent idején. A tavalyi versvillamos Miskolcon május 27. és június 21. között mégis szokatlan jelenség volt. A villamost a II. Rákóczi Ferenc Megyei és Városi Könyvtár, valamint a BartókPlusz Operafesztivál szervezői indították, és két rendezvényt hirdettek; az Ünnepi könyvhetet és az utána lezajlott BartókPlusz Operafesztivált.

A villamos nemcsak a belső térben népszerűsítette az olvasást és a verseket, hanem már a külső megjelenésén, a bordóra festett falakon és az ablaküvegekre rajzolt alakokon is látszott, hogy nem egy szokványos szerelvénnyel érkezik a megállóba.

A villamoson olvasósarkok voltak kialakítva, a mennyezetről virág formájú versidézeteket lógattak le, a kiállított könyveket bárki szabadon olvashatta az utazása alatt, az idézetes ládákból pedig választhattak maguknak egy-egy idézetet a leszálló utasok. A villamos Miskolc sétálóutcájának egyik kedvelt rendezvényszínhelyéig, az Erzsébet térig közlekedett, ahol különféle programok várták az érdeklődőket.

A versvillamosnak nagyon jó volt a fogadtatása a lakosság körében, szinte mindenki kezében volt egy könyv vagy idézet, amíg a villamoson utazott. A közös élmény közös beszédtemát adott az embereknek. A kezdeményezés sikerét garantálta, hogy nem mindennapi dolgot hoztak létre. Ha a könyvhetet és az operafesztivált egy hagyományos standon hirdették volna, az biztosan nem lett volna annyira népszerű, mint egy mozgó villamos, amelyhez hozzárendeltek egy funkciójától teljesen eltérő szerepet. A kezdeményezés jó példája a közösségi összefogásnak is, hiszen a felmerült költségeket önkéntes adományokból, több cég hozzájárulásából tudták fedezni. A versvillamos egyben lehetőséget adott arra, hogy a könyvtár megjelenjen, és néhány napig jelen legyen a helyi sajtóban.¹ Az ötlet

kiváló továbbgondolásának tekinthető, ahogyan Debrecenben népszerűsíti a költészetet a Méliusz Juhász Péter Könyvtár, együttműködve a helyi kávézókkal és cukrászdákkal: 2017. április 10. és 12. között a XV. Debreceni Költészeti Fesztivál idején a vendégek kis papírtekercseken Arany-idézeteket is kapnak a rendelt kávé vagy sütemény mellé. Április 11-én pedig – a költészet napján – a Csokonai Színház művészei bukkannak fel a helyi villamosokon, hogy Arany János költeményeit szavalják az utazóknak. A könyvtár idei Arany János-emlékévéhez kötődő szolgáltatása a debreceni Arany-emlékekhez tett irodalmi séta is, mely során a Méliusz Könyvtár Helyismereti Gyűjteményének munkatársa kalauzolja az érdeklődőket.

A versvillamoshoz hasonló kitelepülések kétségtelenül rendkívül látványosak, de egy egyszerű szabadtéri program, akár a könyvtár melletti parkban, téren vagy a könyvtár udvarában is izgalmas lehet.² Ez a világon sok helyen bevett gyakorlat, például a New York Public Library mögött is van egy park, ahol szabadtéri könyvtár működik. 2015. május 9-én a II. Rákóczi Ferenc Megyei és Városi Könyvtár szervezett szabadtéri eseményt a könyvtár olvasóinak és a város minden lakójának. A rendezvénnyel ahhoz a májusi programsorozathoz csatlakozott, amellyel Miskolc város napját ünnepelték. Az eseménynek az *Ujjé a Népkerben és a könyvtárban is nagyszerű* címet adták, a megszervezéséhez pedig a Nemzeti Kulturális Alap támogatását kérték.

A programok sorát a *Kávészünet* nevű együttes nyitotta klasszikus és kortárs költők megzenésített verseivel. A családi akadályversenyen csaknem 40 család vett részt, de a könyvtárhasználati és műveltségi kvizeken, vetélkedőkön is magas volt a részvételi arány. Ugyancsak népszerűnek bizonyult az a másfél óra, amikor négy József Attila-díjas költő (Fecske Csaba, Kiss Ottó, Vörös István és Zalán Tibor) beszélgetett egymással a színpadon, illetve be is vonták a közönséget, pl. közös rímalkotással, versírással. Mindezekon túl voltak kézműves foglalkozások is, amelyek keretében a hagyományos nemezelés és agyagozás mellett a résztvevők apró könyveket is kötöttek a könyvtárosok segítségével. Külön megszólították a középiskolásokat is, nekik Vörös István tartott rögtönzött kreatív írás tanfolyamot. Volt bábelőadás, közös éneklés és tánc is, így nem volt olyan látogató, aki ne találhatott volna magának legalább egy olyan programot, amelyen szívesen részt vett. A programokba aktívan bekapcsolódókat palacsintajegyekkel jutalmazták, amelyeket egész nap beválthattak a kihelyezett palacsintázóban. A könyvtár e program megszervezésével nem csupán a helyi közösségfejlesztésből vette ki a részét, de hozzájárult a minőségi kultúra terjesztéséhez és talán az olvasói létszámának gyarapításához is.³

A könyvtári szolgáltatások külső helyszíneken való megvalósítására számos jó példát lehetne sorolni akár olyan állandó helyszíneken is, mint a nagy bevásárlóközpontok terei vagy a tömegközlekedési csomópontok. Kínában és Spanyolországban is van példa metróállomásokra kihelyezett kisebb letétekre. Magyarországon is egyre népszerűbbek a kihelyezett könyvtárak. Sok példát találunk a Balaton melletti vagy más strandokon, fürdőekben elhelyezett mozgókönyvtárakra, 2016-ban már több mint 50 helyszínen volt elérhető ilyen szolgáltatás.

Ahány strandkönyvtár, annyiféle megoldás, Siófokon pl. egy buszmegállóra emlékeztető fedett részen kaptak helyet a polcok és azokon a könyvek, folyóiratok. A kölcsönzéshez nem kell beiratkozni, sőt, a hagyományos értelemben kikölcsönözni sem kell a dokumentumokat, elég levenni őket a polcokról, s a nap végén visszatenni. A strandkönyvtár üzemeltetője a siófoki városi könyvtár, amely immáron több éve egy 1000 dokumentumból

álló állománnyal van jelen a strandon. A könyvtár állománya klasszikus és szórakoztató irodalomból, angol és német idegen nyelvű könyvekből, ifjúsági és gyermekirodalomból áll, a gyermekes családokat pedig színezők, társasjátékok, kirakók várják.

Hasonló könyvtár működik Balatonalmádiban is. A Pannonia Kulturális Központ és Könyvtár is több mint 1000 kötetel áll a strandolók rendelkezésére, sőt, lévén, hogy a könyvtár épülete nagyon közel van a strandkönyvtárhoz, a könyvtár dolgozói az egyedi kéréseket is rövid időn belül teljesíteni tudják. A strandolók ezen felül más szolgáltatásokkal is találkozhatnak, pl. a *Vidd és olvasd!* elnevezésű kezdeményezés lényege, hogy az ajándékkönyvekből vagy könyvtári fölőspéldányokból kedvükre válogathatnak az olvasók, és a kiválasztott könyveket vissza sem kell vinniük.

A keszthelyi strandkönyvtárban is egy több mint 500 kötetes állományból válogathatnak az odalátogatók, ám itt csak beiratkozott olvasók kölcsönözhetnek.⁴

Rendhagyó szolgáltatások

Nem csak a helyszínek, de a szolgáltatások összetételében is megjelenhet olyan innovatív megoldás, amely átformálja a könyvtárról alkotott hagyományos képet. A kulcs azonban az, hogy vagy a szolgáltatás jellege (pl. kölcsönzés, elektronikus adatbázis építése és közzététele stb.) vagy a tartalma (könyvekhez, olvasáshoz kapcsolódik) tükrözze a könyvtár tradicionális szerepeit.

Több könyvtárnak is van képzése, segítőszolgálata az álláskereső elhelyezkedésének megkönnyítésére. Külföldön ez egy sokkal jellemzőbb könyvtári szolgáltatás, és sok álláskereső fordul a könyvtári rendszerhez segítségért, Magyarországon ez egyelőre kevésbé népszerű, de a jövőben még megváltozhat (lásd például e lapszámunkban a könyvtárbuszról szóló cikk vonatkozó részét). A könyvtár szociális funkciója nagyon sokféle formában megnyilvánulhat. Ennek egyik innovatív példája a Philadelphiában működő Paschalville Branch könyvtár szolgáltatása.

Az intézmény a város egy olyan részén helyezkedik el, ahol az országos átlaghoz képest sokkal alacsonyabb az ott élők bevétele, és a munkanélküliség is magasabb, mint máshol. A könyvtárnak ezen a környéken is igyekeznie kell kielégíteni az ott élők szükségleteit, ezért nem meglepő, hogy évek óta rendszeresen szerveznek olyan tanfolyamokat, amelyek megkönnyítik az emberek munkaerőpiacra való visszailleszkedését. Az álláskeresőkhöz rendelkezésre álló alapvető infrastruktúra (számítógépek, internetelés, információnyújtás) mellett egy szokatlan ötlettel is előállt a könyvtár: ez a szolgáltatás a nyakkendőkölcsönzés, vagy ahogy a könyvtár hivatkozik rá, a „*tiebrary*”. A könyvtár dolgozói közvetlenül találkoznak azokkal a problémákkal, amelyek megnehezítik az álláskeresők életét, és a munkanélküliségük kiváltó okaira is fény derül. Egy-egy állásinterjú olyan triviális okok miatt is balul sülni el, mint a nem megfelelő öltözet. Amikor elindították a projektet, nem volt világos, hogy milyen módon fogják kivitelezni a nyakkendőkölcsönzést. Először külön nyakkendőtartó fogasokon tárolták a kölcsönözhető nyakkendőket, és azok nem képezték az állomány szerves részét. Később a régi, már nem használt VHS-tartó polcokat állították be a könyvek közé, és a nyakkendőket különböző színű, üveglappal lefedett rekeszekben tárolták (hasonlóan az öltönyzuletekhez). Ezeket a rekeszeket vonalkóddal és azonosítószámmal látták el, ezután pedig már ugyanúgy lehetett kölcsönözni a nyakkendőt, mint a könyvtári dokumentumokat. A kölcsönzés időtartama 3 hét volt.

A kezdeti, tizenkét nyakkendőből álló „*tiebrary*” gyűjtemény egyre bővült, végül több mint ötven különböző mintájú, formájú nyakkendőt tartalmazott, melyek nagy része az olvasók adományából származott. A szolgáltatás amellelt, hogy segítette az álláskeresőket, bővítette a könyvtár olvasóközösségét. A nyakkendőkre sokan szerencsét hozó talizmánként tekintettek, így már nem csak azok kölcsönözték, akik otthon nem rendelkeztek ezzel a ruhadarabbal.⁵

Míg a nyakkendők kölcsönzése elsősorban a munkakeresés elősegítésével volt indokolható, a következő szolgáltatás inkább marketingötletként, a könyvtár arculatának alakításaként és az olvasók közösségének erősítéseként fogható fel. Az Amerikai Egyesült Államok-beli Stark County District Library 2015 júniusában útjára indította a *BikeSmart* elnevezésű kerékpárkölszönző szolgáltatást, melynek keretében a könyvtár beiratkozott olvasói ingyenesen használhatják a város hat pontján elhelyezett kerékpárokat. Az elgondolás egy középiskolásoknak szervezett nyári táborban merült fel, ahol azért vettek részt a diákok, hogy olyan újszerű közösségformáló ötleteket dolgozzanak ki, amelyekből a város egész közössége profitálhat.

A közösségi kerékpárkölszönzést a könyvtár a Canton parkkal és a Stark County parkkal együttműködve valósította meg. A kerékpárkölszönző teljes infrastruktúráját a Zagster nevű cég szolgáltatta, ő adta bérbe és tartotta karban a bicikliket és a kölcsönzőállomásokat. A könyvtár az olvasói számára ingyen tette elérhetővé a kerékpárkölszönző szolgáltatást (6 kölcsönzőhelyen 6–6 kerékpár került elhelyezésre), amelyeket az olvasók az olvasójegyikkel vehettek igénybe. Mások, akik nem voltak a könyvtár beiratkozott olvasói, 4 óránként 6 dollárt (kb. 1700 Ft) fizettek.

A szolgáltatás elindítását követő 1 évben 1150 új beiratkozott olvasója lett a könyvtárnak, akiknek nagy részét a BikeSmartnak köszönhette. Az első évben összesen háromezer szer kölcsönöztek kerékpárt, ami a 73 ezer lélekszámú Canton várost tekintve magas számnak tekinthető.⁶

A furcsa és váratlan tárgyak kölcsönzése mellett más olyan szolgáltatások is lehetnek, amelyek kötődnek a könyv és a könyvtár világához, és nagy szerepük lehet a helyi közösségek erősítésében. A Berzsényi Dániel Megyei és Városi Könyvtárban 2011 áprilisa és 2012 januárja között megrendezett *Könyvbódító* elnevezésű olvasásnépszerűsítő játék erre jelent jó példát.

„Óriási veszély fenyegeti életünket! Egyre kevesebb ember olvas, és a betűket ismerők is gyakran értik félre a leírt szavakat. Az olvasás szeretetének eltűnése akár az emberiség pusztulásához is vezethet, hiszen a könyveket olvasó és értő emberek nélkül feledésbe merülhetnek a lelket gyógyító mesés történetek, és a mindennapi élet megértését szolgáló tudományos és ismeretterjesztő könyvek. Ép lélek és eszesség nélkül pedig elképzelhetetlen az élet a Földön.”

Ezek voltak a szombathelyi Berzsényi Dániel Könyvtár *Könyvbódító* versenyét hirdető első sorok. A versenyre Vas megye könyvtáraiból jelentkezhetek vállalkozó kedvű fiatalok, két korosztályban (10–14 évesek és 15–18 évesek). A versenyt olvasásfejlesztéssel kapcsolatos felkészítő előadások előzték meg, amelyeken a tanulók mentorai vettek részt.

A csapatok egy megadott listából választott könyvvel jelentkezhettek a megmérettetésre. A verseny első felében az indulók kérdőívek és interjúk formájában mérték fel a környezetükben élők olvasási szokásait (mit és mennyit olvasnak, mi motiválja őket stb.).

A második fordulóra 2011 nyarán került sor, ekkor kilenc játékos feladattal kellett megbirkózniuk. Mintegy 50 könyvet használhattak a feladatok megoldása során, ezáltal sok könyv került a versenyzők kezébe, és előfordult, hogy kedvet kaptak az elolvasásukhoz. A harmadik fordulóban megismerkedtek a versenyzőtársaikkal és az őket értékelő zsűrivel, valamint részt vettek az első, nekik szervezett előadáson (Nagy Gábor beszélt a műértelmezésről). Erre a napra a versenyzők egy olyan produkcióval és tablóval készültek, amellyel a választott könyveket ismertették. A következő fordulóban arra kellett választ keresniük, hogy miért szép a választott mű, mi ragadta meg őket az olvasása közben. A megoldást egy kétoldalas műelemzés formájában nyújtották be a zsűrinek.

Néhány hétre rá Paulovkin Boglárka tervező grafikus könyvillusztrálással kapcsolatos előadását hallgathatták meg a versenyzők. Ez az ötödik forduló feladatainak megoldásához nyújtott segítséget, amely során szabadon választott technikával illusztrációt kellett készíteni a kiválasztott könyvhöz. A játék következő fordulójában az érzelmek és az ezeket kísérő cselekedetek oldaláról kellett bemutatni a választott művet, amire Lászlóné Patay Judit készítette fel a versenyzőket. A záró rendezvényen kihirdették a győzteseket és a résztvevők előadást hallgathattak A retorika, az érvelés művészete címmel.⁷

Új együttműködések, új használói csoportok bevonása

A könyvtáraknak mindenki számára egyenlően biztosítania kell az információs és kulturális javakhoz való korlátozásmentes hozzáférést. Ez a követelmény azt is jelenti, hogy a szolgáltatásokat gyakran egy-egy jól meghatározható célcsoport igényei szerint kell kialakítani, s így akár a hátrányos helyzetben lévő emberekhez is jussanak el a könyvtárak által közvetített lehetőségek és szellemi javak.

Az érdi Csuka Zoltán Városi Könyvtár kezdeményezése az integrált művészeti nevelést ötvözi az olvasásra és könyvtárhasználatra neveléssel, így segítve hátrányos helyzetű és integráltan nevelhető sajátos nevelési igényű (SNI-s) gyermekek érvényesülését. A program fejleszti a célcsoport olvasási kultúráját, interdiszciplináris szemléletmódját, s pozitív élményeken keresztül tudatosítja bennük, hogy a könyv, az olvasás és ezek kapcsán a könyvtár segítők és esélyegyenlőségük támogatója lehet a mindennapjaikban. A gyermekek a helyi, speciális feladatokat ellátó iskolákkal, óvodákkal együttműködésben kialakított programokban vesznek részt, szervezeten, ugyanakkor játékos, szórakoztató formában jutnak információkhoz, ismerkednek az elérhető tudástárakkal. A könyvtár az elmúlt évben a következő témakörökben tartott foglalkozásokat SNI-s gyerekeknek: kézműves foglalkozások (pl. kavicsfestés, kézműveskedés fonalakkal, húsvétvárás), játékos irodalmi foglalkozások, kevés kézműveskedéssel (pl. Népmese napja, mikulásváró, könyvtárhasználat). Az SNI-s gyerekek rendszeresen részt vesznek a könyvtár Bolgár mesenapján (interaktív bábos mesefoglalkozás), és a könyvtár rajzpályázatára is érkeznek tőlük pályamunkák, amelyeket sérültségük figyelembe vételével értékelnek.⁸

A Magyar Olvasástársaság (HUNRA) 2010-ben indult *Olvasó-társ* elnevezésű programja közkönyvtárak (pl. Kaposvári Megyei és Városi Könyvtár, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Lőrinci Nagykönyvtára) együttműködésével valósított meg önkéntes programot a szociokulturális hátránnyal élő, betűszegény környezetben felnövő gyermekek megsegítésére. A program keretében önkéntes egyetemisták és könyvtárosok vállalták, hogy a gyermekek lakóhelyéhez, iskolájához közeli könyvtárakban rendszeresen találkoznak hátrányos helyzetű iskolásokkal, és felolvasnak, mesélnek nekik. Az elmúlt években

országszerte több mint 200 önkéntes találkozott heti-kéthetenkénti rendszerességgel a gyerekekkel, sőt kórházakba és az SOS Gyermekfaluba is eljutottak. A HUNRA ingyenes előkészítő tanfolyamokat szervezett az önkéntes felolvasóknak. A kezdeményezésnek új lendületet adott, amikor az iskolai közösségi szolgálat keretében a középiskolások sorából is kerültek ki önkéntes felolvasók. A program hozzájárult a hátrányos helyzetű gyermekek életében az irodalomgazdag családi környezet hiánya okozta hátrányok kompenzálásához, s egyszerű, széles körben adaptálható eszközt kínált a könyvek szeretetének ösztönzéséhez, az olvasás örömeinek a felfedezéséhez. A tapasztalatok szerint a programban részt vevő gyermekek érdeklődni kezdtek a hangos olvasás hallgatása iránt, illetve motiváltabbak lettek az önálló olvasásra is.

A tartósan beteg, mozgásukban korlátozott, fogyatékkal élő, idős, házhoz/ágyhoz kötött olvasók könyvtári ellátásának megoldására került bevezetésre a baranyai megyei könyvtári feladatokat ellátó Csorba Győző Könyvtár Házhoz megy a könyvtár! elnevezésű szolgáltatása 2012 decemberétől. A könyvtár munkatársai havonta egy alkalommal mindazoknak a lakására viszik a kért dokumentumokat és szolgáltatásokat, akik nem szeretnének lemondani az olvasás örömeiről, akkor sem, ha – ideiglenesen vagy akár hosszabb ideig – személyesen nem tudnak elmenni a könyvtárba. Három könyvtáros dolgozik felváltva a programban, akik havonta egyszer mennek házhoz a szolgáltatást igénylő olvasókhoz. A szolgáltatást igénybe vevők köre jellemzően az idős, egyedülálló, súlyosan beteg, látássérült olvasókból áll. A legtöbb esetben közvetlen kapcsolat alakul ki a könyvtárosok és az olvasó között, a könyvtárosok meghallgatják az olvasót vagy kölcsönösen mesélnek egymásnak. Egy alkalommal kb. 8–10 olvasóhoz jutnak el a *Házhoz megy a könyvtár* könyvtárosai, sokan havonta, mások két- vagy háromhavonta igénylik a látogatást. A házhoz vitt dokumentumok az olvasói igényeknek és adottságoknak megfelelően változnak. Sokan régi, kedves olvasmányaikat szeretnék újra megtalálni. A gyengébbek a hangoskönyveket igénylik, illetve a Fonotéka dokumentumait, az idősek inkább a könyvhöz ragaszkodnak és témát választanak, s van, aki az olvasás megszerettetése céljából az unokája számára is kér mesekönyveket vagy mesefilmet kölcsönöz. Ez a program, bár közvetlenül nem kíván ellátni a szociális és segítő szakmák kompetenciakörébe tartozó feladatokat, mégis az emberről szól, akinek örömet tudunk szerezni az olvasással és a könyvekkel, ezzel hozzájárul az olvasók mentális egészségvédelméhez, biztosítja a kultúrához, olvasnivalókhöz, információforrásokhoz való szabad és egyenlő hozzáférést, valamint az elszigeteltség enyhítésére a rendszeres emberi kontaktus lehetőségét.

Az Amerikai Egyesült Államokban a könyvtáraknak közre kell működniük a latin-amerikai háttérű bevándorlók beilleszkedési és munkavállalási problémáinak enyhítésében is. A kisebbségi léttel gyakran együtt jár a nyelvtudás vagy az elégséges szintű képzettség hiánya, ami miatt ezek az emberek sok területen hátrányt szenvednek. Az integrációs kísérletek során sokszor az azonos népcsoportokhoz tartozó kisebbségek is rendkívül széttagoltak, nem szerveződnek nagyobb közösségekbe. Ez a különböző nyelvekből és nyelvjárásokból eredő kommunikációs problémákból és az eltérő iskolai végzettségből, eltérő társadalmi státuszokból eredeztethető. Vannak, akik úgy vándoroltak az Amerikai Egyesült Államokba, hogy tökéletesen beszélték az angol nyelvet, de sokan csak alig vagy egyáltalán nem tudtak angolul kommunikálni.

A latin-amerikai bevándorlóknak általában eszébe sem jut, hogy a könyvtárban valamiféle segítséget kaphatnak a boldoguláshoz, hiszen olyan helyekről származnak,

ahol a könyvtár, ha van, csak egy szűk helyiség, régi, poros könyvekkel és időszakosan nyitvatartással. A Waukegan Public Library dolgozói rájöttek, hogy úgy tudják a legeredményesebben megnyerni maguknak a latin-amerikai közösségek tagjait, ha a vezetőjüket vagy azt az embert keresik fel, akire a közösség tagjai felnéznek és van súlya a szavának. Nagyon gyakran a templomok közösségében találták meg ezt az embert.

Olyan kézzelfogható programokat és szolgáltatásokat kellett nyújtani, amelyek ténylegesen képesek megkönnyíteni a bevándorlók boldogulását. A Waukegan-i könyvtár már többször tartott ingyenes, spanyol nyelvű tanfolyamot, amely végzettséget is adott a tanulóknak. Sok önkéntes dolgozik náluk, akik beszélnek spanyolul, így segíteni tudnak a rászorulóknak az angol nyelv elsajátításában, a munkavállalásban és minden egyébben, amire szükségük van. Mindezt könyvtári keretek között teszik, a könyvtár ingyenes szolgáltatásaként. Legtöbbször nemcsak az az ember válik rendszeres könyvtárhasználóvá, aki segítséget kapott a könyvtártól, hanem a közösségének tagjai is felismerik, hogy a könyvtár egy olyan hely, amely intenzíven képes támogatni a közösségbe való beilleszkedésüket, s ezáltal a mindennapi boldogulásukat.⁹

Magyarországon jelenleg kevés bevándorló háttérű ember keresi az integráció lehetőségét a könyvtárban, viszont számos olyan csoportot sorolhatnánk, amelyek esélyeinek a javításáért sokat tehetnek intézményeink. Minden települési közösségnek és könyvtárnak megvan az a felhasználói csoportja, amely megcélozható speciális szolgáltatásokkal vagy csak tudatossággal, odafigyeléssel. Néhány probléma sablonszerűen kezelhető, néhány viszont egyedi megoldásokat kíván. Ilyen helyzetről számolt be Péterfi Rita is, miszerint a Pest Megyei Könyvtár olvasóinak és dolgozóinak nagy gondot okozott három hajléktalan, ápolatlan ember felbukkanása a könyvtárban. A probléma a tél beköszöntével kezdődött, amikor napi rendszerességgel megjelent négy hajléktalan a könyvtárban. Olyan elviselhetetlen szagot árasztottak, hogy onnantól kezdve, hogy leültek a folyóiratokhoz, senki más nem merészkedett oda, hetekig ők voltak a könyvtár folyóirat-állományának kizárólagos használói. Ráadásul mindennap nyitástól zárásig maradtak. Mivel a napi olvasójegy használatához is regisztrálniuk kell az olvasóknak, ezért a könyvtár dolgozói tisztában voltak vele, hogy a négy hajléktalan közül háromnak a szentendrei hajléktalanszálló az otthona. A helyzet a könyvtár közösségére is negatív hatással volt, ugyanis a néhány hét során, amíg ez a probléma fennállt, megcsappant a könyvtár látogatóinak a száma, és a merészebb olvasók rendszeresen hangot is adtak elégedetlenségüknek.

Az előállt helyzet nehéz volt a könyvtárnak is, hiszen a könyvtár nyilvános intézmény, amely minden állampolgár számára szabadon hozzáférhető, a kérdés csak az, hogy meddig terjed egy állampolgár joga: azt akkor is érvényesítheti-e, ha azzal más emberek jogát sérti. Mégsem könnyű azt mondani egy nehéz sorsú embernek, hogy többé nem olvashat a könyvtár tereiben. Éppen azt vennénk el ezektől a társadalom perifériájára szorult személyektől, ami az integrációjukat támogathatná: az olvasás, a kultúra, a rekreáció és a közösségben való egyenrangú részvétel lehetőségét.

A könyvtár dolgozói végül segítséget kérve felhívták a hajléktalanszállót. A megoldás végül a szálló által közzétett felhívás lett, amelyben leírták, hogy a könyvtárak csak tisztálkodás után, tiszta ruhában látogathatók, továbbá elkezdtek aktívabban ellenőrizni a szálló vendégeit, hogy megfeleljenek az alapvető higiéniai elvárásoknak.¹⁰

A szakirodalom megemlékezik néhány horvátországi projektről is, amelyek mind a hajléktalanok segítségét, lehetőségeiknek a javítását célozták. A kulcs ezekben az esetek-

ben is olyan stratégiai partnerségek kialakítása volt, amelyeken keresztül megszólíthatóvá váltak a célcsoport tagjai.

A zágrábi városi könyvtár fedél nélkülieket megszólító kísérleti projektje 2010-ben indult az *Utalámpa* című hajléktalan magazin szerkesztőségével való együttműködéssel. Ebben a lapban hajléktalanok tesznek közzé írásokat, a számokat ők is terjesztik, ami a tisztességes munka lehetőségét és szerény mértékű jövedelmet jelent számukra. A könyvtár információs műveltség kurzussal, kreatív workshopokkal, önkéntes munkalehetőséggel támogatta a magazin működését. A szerzők számára tartott írószemináriumon a lap írói fejleszthették készségeiket. Az együttműködés során a könyvtár megtalálta azt a lehetőséget, amellyel egy már működő szolgáltatást tud még jobbra tenni a saját eszközeivel. A program azokat a készségeket és kompetenciákat fejlesztette a hajléktalanok esetében, amelyek a munkaerőpiaci reintegráció szempontjából kulcsfontosságúak.

Szintén a zágrábi városi könyvtár programja volt a *Könyvtári hálózat a hajléktalanok segítéséért* című projekt. A program 2011–2012 folyamán egy hajléktalanszállón működött, a könyvtár által szerzett támogatásból információtechnológiai eszközöket (számítógépeket és nyomtatókat) vásároltak, majd kurzusokon oktatták ezek használatát, majd ezt egészítették ki a munkaerőpiacra való visszailleszkedést segítő programmal.

A harmadik zágrábi kísérleti projekt keretében már kifejezetten a könyvtárba invitálták a hajléktalanokat, ahol szintén munkakereséssel és az információtechnológia használatával kapcsolatos tanfolyamokat szerveztek. A könyvtár ebben az esetben olyan biztonságos, motiváló közeget jelentett, amely minden résztvevőnek megmutatta, hogy a tanulás, a kultúra és a közösséghez tartozás kivezethet a legreménytelenebb élethelyzetből is.¹¹

A könyvtár mint metafora

Vannak olyan hazai és külföldi kezdeményezések is, amelyek a könyvtár közösségi szerepvállalásának erősítése jegyében a helyi társadalomban élő, hátrányos helyzetű csoportokkal, egyénnel, kisebbségekkel szembeni előítéletek és sztereotípiák csökkentését, az interkulturális párbeszéd ösztönzését, a helyi fiatalok emberi jogi nevelését, az információs korban az emberi kapcsolat, a „humán oldal” iránti érzékenyítést tűzik ki célul. A diszkriminációtól szenvedő, gyakran előítéletekkel, sztereotípiákkal kezelt csoportok, egyének integrációjának, társadalmi befogadásának elősegítésére a könyvtáraknak is fel kell készülniük, ami messze nem csak a migránsválsággal sújtott területeken lehet releváns kérdés.¹²

A könyvtári és a szociális/ifjúsági munka ötvözetét valósította meg a világszerte több mint hetven országban alkalmazott multikulturális érzékenyítő program, az élő könyvtár (*living library*), amely a helyi társadalmat alkotó egyének és csoportok közötti interkulturális párbeszédet, az emberi méltóságot és az esélyegyenlőséget helyezi középpontba, s tapasztalati tanulásra építve, (ön)reflektivitásra, empátiára, autonóm és kritikai gondolkodásra ösztönözve ér el felvilágosító hatást.¹³ Az élő könyvtár olvasás-metaforába ágyazva kezdeményez dialógust a legkülönbözőbb kultúrákat, vallásokat, életmódokat képviselő emberek és lokális csoportok között, segítve a tolerancia erősítését, a Másik gondolkodásának, életmódjának, kultúrájának mélyebb megértését, könnyebb elfogadását, a vele való konfliktus- és erőszakmentes együttélést. Az élő könyvtár által közvetített legfontosabb érték a Másik nézőpontjának megértésén alapuló befogadás és elfogadás, ami személyes interakción és téveszméket eloszlató információszerzésen alapul.

Élő könyvtárakat a módszer immáron tizenhét éves világharrierje során eleinte ifjúsági fesztiválokon, majd könyvtárakban, könyvfesztiválokon, iskolákban, egyetemeken, a legutóbbi időkből pedig már romkocsmákban is szerveztek. Ma már nem pusztán a fiatalok emberi jogi nevelése a cél, gyakran a helyi felnőtt lakosság interkulturális párbeszédéért és a multikulturális társadalmak integrációjának támogatásáért szerveznek élő könyvtárakat.

Az alkalmanként 3–4 órától a több naposig terjedő élő könyvtár rendezvény köz-könyvtári működésmódban valósul meg: az olvasó 20–30 percre kikölcsönözheti az őt érdeklő élő könyvet az olvasószolgálaton, akitől bármit kérdezhet, s aki a saját élettapasztalatát osztja meg vele. Az élő könyvek általában az adott társadalomban „problémásként” kezelt témákat képviselnek, lehetnek pl. vallási és etnikai csoportok, ifjúsági szubkultúrák tagjai, fogyatékkal élők és szenvedélybetegek, nemi identitásuk alapján mások (LMBTQ), vagy az átlagostól eltérő, „furcsa” életmóddal, szokással élők, aktivisták, mozgalmárok, esetleg előítéllettel kezelt szakmák, tevékenységek képviselői.

Az elmúlt években Magyarországon a Sziget Fesztivál, az Emberség Erejével Alapítvány, a budapesti Szimpla Kert romkocsmája, valamint iskolák, egyetemek és közkönyvtárak szerveztek élő könyvtárakat. Az egyetemek részéről kiemelhető a Pécsi Tudományegyetem KPVK Könyvtár Tanszékének könyvtáros, könyvtárostanárra és ifjúságsegítő egyetemi hallgatókat, valamint civil és vallási szervezeteket (pl. PeMeL, INDIT Közalapítvány, Fogd a kezem Alapítvány, SINOSZ, Vakok és Gyengénlátók Baranya Megyei Egyesülete, Kerek Világ Alapítvány, Krisna-völgy, Retextil, Új Esély Alapítvány) és a baranyai BKSZR-t bevonó projektje. Ennek a sokoldalú együttműködésnek a keretében 2014 tavasza óta évente több alkalommal, alkalmanként 3–4 órán át átlagosan száz-kétszáz fiatal olvasó olvashat élő könyveket és vonódhat be egy életreszóló ön- és emberismereti élménybe. A pécsi élő könyvtárakban a város középiskolásai vesznek részt olvasóként, akár úgy, hogy kisebb csoportokban ellátogatnak az egyetemen szervezett rendezvényre, akár úgy, hogy az iskola hívja helybe az élő könyvtárat egy-egy iskolai témában. ¹⁴

Összegzés

Az itt bemutatott jó gyakorlatok a Cselekvő Közösségek projekt módszertani fejlesztéseivel kapcsolódó pozitív példák, amelyek közreadásával az a célunk, hogy ötleteket, mintát adjunk a könyvtárak közösségfejlesztő tevékenységéhez, annak különböző aspektusaihoz.

A közös valamennyi projektben, hogy vagy a helyszín, vagy a szolgáltatás maga, vagy a célközönség új irányból közelít a helyi társadalmak problémáihoz, ezzel javítja a könyvtár ismertségét és elismertségét. A projektek jellemzője, hogy a projektszerű működésnek egyszer vége szakad, az eredményeket, az új szolgáltatásokat, a bevont célcsoportokat azonban hosszú távon is meg kell tartani. Talán ez a legfontosabb kihívás valamennyi esetben.

Jegyzetek

1. Répássy Olívia: Feldíszített versvillamos jár szerdától = Minap, 2015. május 26. <http://minap.hu/cikkek/feldiszitett-versvillamos-jar-szerdatol> (Letöltve: 2017. március 12.); Elindult útjára Miskolcon a versvillamos. MTI hír. = Borsod Online, 2015. május 27. <http://www.borsodonline.hu>

- boon.hu/elindult-utjara-miskolcon-a-versvillamos/2842813 (Letöltve: 2017. március 12.); Vers(villamos) mindenkinek. Észak Magyarország, 2015. június 4. <http://www.eszak.hu/fokuszban/2015/06/03/versvillamos-mindenkinek.eszak> (Letöltve: 2017. március 12.);
2. Egy, a stockholmi lakosság körében sikeres pop up éttermi kezdeményezés mintájára az adott település közterein felállítható pop up könyvtár ötletét veti fel Jukka Relander cikke (Pop up library – why not? Scandinavian Library Quarterly, 2012 4. sz. 12-13.) A kezdeményezés célja a könyvtárról szóló társadalmi párbeszéd serkentése, hogy a helyi lakosok kifejezésre juttathassák, milyen könyvtári szolgáltatásokat szeretnének látni maguk körül. A kezdeményezéshez a városi könyvtár biztosíthatja az eszközöket és az infrastruktúrát. Szintén a stockholmi városi könyvtár innovációja a 2010-2011-ben született SSB Labs (elődje a Kista Idea Lab re:library thinktank), amely a multikulturális városban élők digitális inklúzióját szolgáló, a használat által irányított információ és kollaboratív tanulást szolgáló közösségi média platform kívánt lenni.
 3. Bokrosné Stramszky Piroska: „Ujjé a Népkertben és a könyvtárban is nagyszerű”: Könyvtári majális Miskolcon. Könyvtárvilág, 3. évf. 3. sz. - <http://mke.info.hu/konyvtarvilag/2015/06/ujje-a-nepkertben-es-a-konyvtarban-is-nagyszeru/2352> (Letöltve: 2017. március 12.)
 4. Rácz András: Strandkönyvtárak a Balatonnál. Könyvkultúra, 2016. június 24. <http://konyvkultura.kello.hu/konyvkultura/2016/06/strandkonyvtarak> (Letöltve: 2017. március 12.)
 5. Walker, Jennifer: Community Ties – Philadelphia branch lends out neckties to job seekers. American Libraries Magazine, 2016. szeptember 1. <https://americanlibrariesmagazine.org/2016/09/01/tiebrary-community-ties> (Letöltve: 2017. március 12.)
 6. Perrero, Megan: The Freewheelin’ Library Stark County District Library lends bikes to cardholders. American Libraries Magazine, 2016. szeptember 8. <https://americanlibrariesmagazine.org/blogs/the-scoop/bikesmart-freewheelin-library> (Letöltve: 2017. március 12.)
 7. KÖNYVHÓDÍTÓ - Könyves játék. Könyvtár napjai Rum község Községi és Iskolai Könyvtárának Lapja, 2012. február 8. <http://knyvtrnapjai.blogspot.hu/2012/02/konyvhodito-konyves-jatek.html> (Letöltve: 2017. március 12.)
 8. Nida Judit (szerk.): Kalandozás az időben: Az integrált művészeti nevelés lehetőségei a könyvtárban (6 részből álló foglalkozássorozat. Érd: [Csuka Zoltán Városi Könyvtár], 2010.
 9. Ruhlmann, Ellyn: Connecting Latinos with Libraries. American Libraries Magazine, 2014. május 19. <https://americanlibrariesmagazine.org/2014/05/19/connecting-latinos-with-libraries/> (Letöltve: 2017. március 12.)
 10. Péterfi Rita: Ápolatlan olvasók a könyvtárban. Könyv, könyvtár, könyvtáros, 2013. 4. sz. 8-11. p. <http://ki.oszk.hu/3k/2013/05/apolatlan-olvasok-a-konyvtarban> (Letöltve: 2017. március 13.)
 11. Bunić, Sanja: Libraries and the homeless. Library Review, 2013. (62. évf.) 1-2. sz. 34-42. p.
 12. Lásd erről például: IFLA/UNESCO Multicultural Library Manifesto Toolkit, 2015. Elérhető: <http://www.ifla.org/node/8977> (Letöltve: 2016. december 12.)
 13. Lásd erről bővebben: www.humanlibrary.org (Letöltve: 2013. november 20.)
 14. Vass Marianna: Inkább megérteni, mint ítélni – iskolai élő könyvtár Komlón. Könyv, könyvtár, könyvtáros, 2017. 2. sz. 23-27. p. A projektről lásd Kasza Fruzsina könyvtárostánár és Földesi Mihály informatikus könyvtáros hallgató kisfilmjeit: https://www.youtube.com/watch?v=OEdnn_EBgho
<https://www.youtube.com/watch?v=hYdvB-CsazY>
-
-